

300142

* * * * *

H O R E A

Roman original

(După actele istorice publicate de A. Papiu, A. Odobescu,
N. Densușianu, și tradiție.)

DE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

I. S. Florantin

Profesor de filosofie la Liceul Statului din Iași.

IASI
TIPOGRAFIA LUCRĂTORILOR ROMÂNI ASOCIAȚI
1885.

37A
* * * * *

H O R E A

Roman original

(După actele istorice publicate de A. Papiu, A. Odobescu,
N. Densușianu, și tradiție)

DE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

I. S. Florantin

Profesor de filosofie la Liceul Statului din Iași.

I A Ș I

TIPOGRAFIA LUCRĂTORILOR ROMANI ASOCIAȚI.

1885.

H O R E A

* * *

Este un véc întreg, decând mii de români au fost siliți să vadă mórtea crâncenă a unui mare apostol și mucenic, a unui adevărat Mântuitor al lor.

Faptele și mórtea lui au adus în urmă desrobirea lor și a fraților lor.

Mamele române și astăzi își învață copilașii, să se róge lui dumnezeu pentru sufletul acelu mântuitor și mucenic.

Dușmanii îl urgisesc și-l afurisesc, ca jidovii pre Hristos, și-l ponegresc, ca pe un nelegiuit.

Cine a fost acel om fără sémân? și ce a făptuit el pe pământ?

I. *Puiul de leu.*

Au trecut dela mântuire vécuri șeptesprăzeci.....

În crierii muntelui Bihor, la izvóarele pline de aur ale riului Arieș, șede, ca un cuib de vulturi, falnicul sat Albac, așezat în umbróse crânguri, în recórose dumbrávi, și pe mărățe piscuri.

În înaltul crâng al Ferigetului ș'a zidit locaș de adăpost fruntașul fruntașilor, Florea Nicola.

Despre acesta vorbesce ținutul întreg; feciorii se miră de voinicia lui, fetele vorbesc despre mărăța lui înfătoșare. Nu a fost dară mirare, că fata cea mai frumósă, Florica cea mult lăudată, a primit să-i fie soție.

Cerul i-a binecuvântat casa, dându-i un ânger de copilaş, căruia i-a pus numele Vasile.

Acest copil erá bucuria albăcenilor; toţi povestiau despre vioiciunea ochilor şi frumuseţa infăţoşării lui. Aşa ochi limpezi şi ardători şi aşa obraji rotunjori nu văduse Bihorul.

Când ajunse Vasile copilandru, nu găseá o vargă bună, să nu incalece pe ea, şi să nu zboře in galop prin crânguri şi dumbrăvi. Adesa el se urcă pe cöste in sus, şi tot mai sus, până chiar pe Virvul-Virvului, şi strigá de acolo: să scie tot satul, că el vre să se facă căpitan!

Odată veniră nesce unguri să ieie dela tatăl seu zeciuiala de iobaj.

Când Florea erá afară, şi dedea ungurilor, ce aleseseră, micul Vasile intră in casă cu fuga, şi zise mamei sale.

— Mamă, mamă! ieşi şi bate pre pintenatul; — fugi, şi-l bate, mamă!

— Da ce-i? ce s'a întâmplat, drăguţu mamei?

— Pintenatul a strigat la tata! du-te, mamă, şi-l bate, căci eu am vrut să-l bat, şi el m'a bătut pe mine.

— Ah! dragul mamei, ce aş puté eu să fac? Eu nu pot, decât să plâng.

— Mamă, da pentru ce-i aşá de reu guleratul?

— Pentru că noi suntem români, şi el e ungur spurcat.

— Ah! mamă, de ce nu sunt eu mare! Când m'oi face eu mare, am să-l bat.

Ómenii se uitau la faţa lui Vasile ca la o minune, şi-i ziceau serafim, nu copil. Biata mumă-sa ânsă nu se prea bucurá de asemenea vorbe, şi oftá aşá:

— Au să mi-l deóche ómenii, copilaşul mamei! — Apoi ii schimbă numele din Vasile in „Ursu“, că să nu-l găsească necuratul. El vădënd cu ochii cres-

ceá și infloreá; și curênd incepù a invêță și carte cu cântărețul Stefan Trif.

Când ânsă scăpá de carte, intr'un suflet alergá până sus pe Vírvul-Vírvului, unde se vedeá deasupra nourilor, se uitá injos la tóte délurile dimprejur; acolo ii veni să crédă, că ar puté zburá nelegat de nimica pe pámênt. In aceá înălțime se simți mai mare peste toți.

De mult ce vorbise despre puterea sa, se deprinse de vorbiá și singur, zicând, că el e craiu, e impêrat, și că va bate pre gulerății unguri. El nu scia, că odată l'au audit vorbind așa și fetele din sat.

Ilina erá cea mai drăgálașe și mai bună fetiță din tótă imprejurimea.

Ea il întâlni odată, și, ca să-l năcăjască, zise in trecăt:

— Iată căpitanul scailor! — Dar se și depártá in fugă.

— „Căpitanul scailor“? își zise Vasile,—și tot sângele ii incepù a fierbe, de rușine și mânie; — apoi adause:

— Lasă, că-ți voi arátá eu, ce căpitan am să mă fac! Vei vedé tu, llină afurisitá, ori cât ești tu fatá de popá. Apoi se adânci in gânduri, și din acea zi nu se mai amestecá in jocurile celorlalți tinerei, ci cutrierá singur codrii Bihorului.

II. Horitorul.

Intr'un timp ieși in Albac vorba, că pădurile dimprejur nu-s curate. Unii ziceau, că in ele umblá un ânger, ori un Fêt-Frumos, alții că umblá fata-pădurii.

Câțiva din tinerii cei mai inimoși se luará intr'o zi și se duserá in codru, să vadă, ce li se va arátá. Ei mergeau incet, in tăcere adâncă.

Intr'un loc numai ce se opresc cu toții, și își țin suflarea...

Prin valurile aerului incede a se legăna o cântare ca de ânger; o hore, cum n'a mai auđit acel ținut.

Toți stau ca fermecați. Numai se uită ca pe furiș intr'acolo, de unde vine horea cea cerescă.

Apoi se apropie de acel loc, incet incet. Ansă horea amuți.

Unul din tineri zise acuma:

— Glasul acestui ânger ori Făt-Frumos aduce cu graiul copilului Vasile alui Florea; ânsă eu sunt cam vecin cu Nicolescii, și nu l'am auđit horind pe acasă. Numai muma lui horesce câte odată.

Intristați se întórseră acasă, și apoi mai căutară in mai multe rânduri, ânsă nimic nu vădură.

Intr'un rând Ilinea, umblând după mure, auđi și ea horea cea neînțelesă. Deodată i se părù, că acea cântare vine de sus. Privesce la virvul unui brad, și—zăresce acolo pre Vasile al lui Florea.

Ea spuse acéstă veste in sat;—și apoi de adouazi toți tinerii Albacului ii ziseră lui Vasile „Hore“, ca semn de desmerdare, de mirare și iubire.

Anii trecură, și Horea se făcù fecioraș. Horile lui toți le ascultau cu drag; ânsă cel mai gingaș și mai dulce respuns ii veniá din ochii Ilinei. Și apoi și el veđù cu mirare, că și ochii sei lunecau mai mult la ochii ei cei fărmeători.

Ilinei incepură ómenii a-i zice „Zina Bihorului;“ și vestea despre strălucitórea ei frumuseță ajunse departe.

Din toți, cântărețul Stefan Trif înțelese mai cu amar, că ochii ei căutau mai des fața lui Horea.

Dela un timp, Horea nu vedeá in inchipuirile sale, decât ochii Ilinei. El săpá in tulpinele copacilor numele ei, și intorceá tóte horile de gingașe simțire pe acel nume.

Ea, decâte ori il întâlnea, îndată fugia de el.

Acésta însă făcù, de dorul lui de a o vedé se făcù și mai tare.

Intr'o zi nemeșul Hollaky făcù vânătoare în pădurile Albacului.

Trecând prin acest sat, fiul lui zări pre Iliana și remase uimit de minunea frumuseței ei. Atunci zise în taină către Stefan Trif.

— Ah! ce fată! vreau să o răpesc! Să-mi dai ajutor!

— Înțeleg, domnișorul, răspuse Trif. Ansă inima lui eră săgetată.

El căută apoi, de întâlni pre Iliana, și-i zise:

— Iliano, domnișorul Hollaky István vré să te răpescă.

— Acel nelegiuit! strigă dinsa;—mai bine să mor!

— Mi-a poruncit, să te răpesc.....

— Dar tu, ai avé tu sufletul, de a te gândi macar să asculti de el?

— Ba, nu. Iliano.

— Iți mulțămesc, Stefane.

— Ansă numai dacă imi făgăduiesci, că vei primi, să te ieu eu de mirésă; să fugim amândoi, unde nici să viseze Hollaky, că suntem.

— Eu, mirésa ta? Mai bine m'aș omori singură.

— Pentru că eu nu hoiesc ca nebunii? Iliano, cred, că tu vei sci să alegi.

— Voi sci, Stefane; să scii!

— Peste trei zile iți aștept răspunsul. Nu uita: ori vei fugi cu mine,—ori voiu ascultá de Hollaky; și atunci vai și de horitorul cel smintit....

III. Precupețul.

Când te sui prin codri spre vârful Bihorului, într'o mare înălțime dai de muchea unei costișe înalte, care

stă ca o prăpaste, și la pôlele ei este un ochiu de mare. Acestei prăpăstii îi zic ómenii la „Piatra.“

Vasile erà acuma holteieș, și mai totdeauna umblá la vênat.

Intr'o frumósă zi de vară ajunse pe muchea „Pietrei“ Lumina sórelui se furisá pîntre crengi pâná la el, și-i sárutá obrazii cu sfintele sale raze, când deodată o foșnitură de pași de om îl trezesce ca din vis. El se uitá împrejur, și—zăresce o copilă apropiindu-se de prăpaste cu repejune.

— Cè faci? strigá el îngrozit; se uitá mai bine la dinsa. O cunósce. E chiar Ilina, cu gróza scrisă pe față.

Dinsa îl zăresce; dar își întórce iute privirea, și cași când ar fi cuprinsă de o nouă gróză, face cu repejune un pas hotárit spre marginea ripei, și—își face cruce.

— Ilino! Ce faci? strigá Vasile ca lovit de tresnet. Ansă în acea clipită Ilina nu se mai vedea peste muche.

Vasile dintr'o săritură ajunge la prăpaste, și se aruncá cu un „Dómne ajutá-mi!“

Pe cóstă o ajunge; o prinde în brațele sale; se apucá de nesce rădăcini; se lasá dela rădăcină la rădăcină, pâná jos la picióarele ripei.

Apa e de un pas dela dînșii; și Vasile se opresce cu Ilina în brațe pe marginea ochiului de mare.

Ilina deschide ochii. Acestia se întélnesc cu ochii lui. Ilino? Ce-e acésta? Ce ai vrut să faci?

— Am vrut să scap de viață.

— De ce? pentru dumnezeu!

— Pentru-că, pentru-că,—nu pot săți spun. Lasă-mě să mor; lasă-mě să pier, Vasile!

— Nu te las, pâná nu-mi spui, ce supărare te-a ajuns. Trebuie să știu.

— Ah! Vasile, lasă-mě.

— Ce-i? cine a cutezat a te supără? ca să-l omor!

— Taci, Vasile, taci, și mai bine te păzesce și tu de.—

— De? De cine? Ilino, spune-mi, ca să mă pot păzi. De cine să te păzesc—să mă păzesc?

— Păzesce-te de feciorul lui Hollaky,—și—

— De Hollaky, și?

— Și de cântărețul.

— De Stefan Trif? A! acestia au vrut să te răpescă? Ei bine! me jur pe sânta cruce, să te apăr de acești spânzurați!

— Păzesce-te tu, Vasile!

— Iți mulțămesc, Ilino; dar cum? spune-mi.

— Ungurul a zis cântărețului să mă răpescă, și cântărețul i-a făgăduit. Apoi mi-a spus, să fug cu dînsul, și el me va apăra de Hollaky.

— Dar pre mine m'ai lăsa să te apăr de ei?

— Mă tem, că te vor omori pre tine, căci așa a zis Stefan. Lasă-mă mai bine să mor numai eu!

— Ilino! ești un ânger! tu porți grije pentru mine! Cum să-ți mulțămesc?

Vasile se simți pătruns de un ferbinte fior de o fericire, ca din visurile de raiu, și vedu, că obrazul seu, ca fără scire, se apropie și se atinge de fruntea Ilinei, în gingașe și sfântă închinăciune de mulțămire.

Apoi deodată se redică în picioare, și zice:

— Ilino, aidem cu grăbire acasă la părinții tei; și să nu te temi de nimene pe lume, până mă vezi pre mine. A! Stefane, bine că știu, ce puiu de Iudă ești!

Amândoi porniră cu repegiune. Când ieșiră din codri, se întelniră cu preotul, tatăl Ilinei, care o căută.

Ilina se duse acasă cu tatăl seu.

Vasile zări, că și Stefan Trif eră pornit spre codru.

Intelnindu-se, se opresc amândoi; ochii lor își trimet săgeți ascuțite.

Stefan intrăbă:

— Cu cine te-ai întâlnit, crăişorul?

— Cu cine?... Cu biata Ilina.

— De ce îi zici „biata“ Ilina?

— Încă mă întrebi, spurcat jidov? precupeţ al lui Hollaky, ce eşti?

— Eu precupeţ?

— Tu, precupeţ ânsă miuciuinos; fiindcă eşti şi intunecat răpitor! dar să ştii, că alţii au stele mai norocoşe decât tine, care, nu ştiu de unde a venit tatăl tău, de te-a adus aici pe capul nostru.

— Am să-ţi dobor jos stéua ta cea norocoasă.

— De urletul unui lup, stéua mea nu se va clinti din loc.

— Te lauđi, ca şi un copilandru necopt. Dar vom vedé...?

— Vom vedé, necuratule, vèntură-ţară. Vom vedé!.

Trif, aprins de dor, de ură şi de temere, se îndreptă spre casa preotului.

Vasile se luă după dînsul;—şi amèndoi intrară în casă.

Trif se grăbi a cere, ca preotul să-i făgăduiască pre Ilina de soţie.

— Mai bine să mă omori, tată! strigă Ilina cu grăbire.

Preotul privi spre dînsa, şi vedù cu mirare, cum ea se uită la Trif cu cea mai mare groază. O întrebă dară, ce s'a întâmplat?

Ea atunci fugi din casă.

Vasile spuse acuma preotului că în acea zi ea voise a se inecă în ochiul de mare dela „Piatră“, şi îi cerù şi el mâna.

— Dumnezeu! strigă preotul, o chemă înapoi în casă, şi o întrebă:

— Pentru Dumnezeu, Ilino, ce s'a întâmplat? ce ai făcut?

Sermana copilă, nu putù rostì un cuvènt; numai o undă de lacrimi respuse în locul ei.

— Spune, fiica-mea, cine ce ți-a făcut?

Irina plângea ca perdută, și nu putea găsi un cuvânt.

— Părinte, zise Stefan, spune-mi mai curând, imi făgăduiesci, pre fiică-ta ori nu?

Irina se grăbi acum a zice:

— Tată, de mă făgăduiesci mă omori. Căci și astăzi...

— Ce? și astăzi?

— Și astăzi - numai—Vasile m'a împiedecat de n'am murit; dar Stefan a făgăduit ungerului Hollaky, că mă va răpi...

Trif nu așteptase ca Irina să incheie cuvintele, ci se grăbi a ieși din casă, fără „noapte bună“.

Preotul înțelese apoi, câte se întâmplaseră, și câte eră să se mai întâmple; sărută pre Vasile drept mulțămire, și-i zise:

— Du-te, Vasile, fă-te bărbat lăudat de lume; și atunci să vii să-ți dau pre fiică-mea de soție.

Ieșind Vasile, găsi în sine.

— „Să mă duc, să mă fac bărbat—lăudat de lume;“—ei bine, părinte, am să-ți arăt eu ție! Și în ciuda ta, am să mă fac bărbat lăudat de totă lumea! Așa să fie!

Când ieșise Trif, de pe pragul ușii aruncă asupra lui Vasile o privire de crâncenă amenințare.

Eră mezul nopții, și Trif nu-și închisese ochii; ci țesea gânduri negre, gânduri intunecate...

Când, după această turburată noapte, soarele resări din nou, o mare schimbare eră indeplinită; și oamenii începură a se întrebă prin șoptire, că ore ce s'a făcut Irina, de nu se mai vede prin Albac?

IV. Biciul sorții.

În căsuța din crângul Feregetului, zace un om îmbătrânit înainte de timp, și slăbit de grelele sute-

rințe ce a scris négra ursită pentru fiii sermanului ném românesc din Ardél.

E tata Florea, odată fala Albacului, astăzi o umbră.

Lângă picióarele patului seu stă in genunchi fiul seu Vasile, cu fața acoperită de amare lacrimi.

De o parte, pe o laviță, șede muma lui Vasile, cu capul plecat pe mâni, suspinând din adâncul sufletului, cu privirea retăcită.

Albăcenii unii după alții vin să vadă pre tata Florea, care tuturor le fusese sprijin și ocrotitor.

Odată grăi Florea cătră fiul seu :

— Fétul meu, mórtea se apropie. A sosit dară ziua, in care să-ți spun și eu ție cele ce mi-a spus tatăl meu, cum le spunem noi toți din tată 'n fiu, din nepoți in strănepoți.—Țara acésta a Ardélului a fost a nóstră a românilor. Și când au căđut asupra nóstră ungurii, noi ne-am luptat cu dinșii vitejesce. Ansă ei aveau sprijin in frații lor de peste Tisa, iar noi nu; de aceea ne-am legat cu dinșii, și ne-am juruit să trăim in dréptă frăție unii cu alții. Așa am trăit apoi vr'o patru vécuri.

Dar ungurii ar fi vrut să trăiască bine, fără de a munci, iar noi să muncim și pe sama lor, ca nesce robi. Ansă nu puteau să ne plece in robie. De aceea au inceput a ne apăsa și năđuși cu tot felul de apucături viclene, așa ne-au luat tóte pământurile, prefăcându-ne incetul cu incetul in adevérați iobagi, adecă robi.

Vasile intrebà acuma :

— Dar noi românii, de ce ne-am lăsat ?

— In mai multe rânduri ne-am sculat in picióre, cum sub Antonie cel Mare, și alții, ca să fim iarăși cum fuseserăm, și cum sunt și astăzi românii cei de peste munți, țerile românesce neapăstate de străini.

— Tată, dar acei români n'au vrut să sară intr' ajutorul nostru cu armadii ?

— Ba, de câte ori au putut, au venit. I-au adus vitejii lor crai, cum Mihai-Vitézul, Stefan-cel-Mare, care a biruit in patru-zeci de resbóie, și chiar și pre unguri in mai multe rânduri.

— Ah! tată, cum n'am trăit noi pe timpul lui Stefan-cel-Mare!... Dar după aceea, s'au m'ai imblân-
dit ungurii?

— Nu, băiete; ci s'au făcut și mai selbatici; in-
cât ne-au secat și măduva din óse, ne-au ars sufle-
tul din piept.

Vielenii de tirani din Ardél, tremurau de frica nó-
stră; de aceea au intocmit legi, după cari ne țineau
numai ca pre robii lor. In drăcescile lor legi nu ne
ziceau, decât numai hoți, hotărind, să ne ucidă pre
toți, chiar și pre frații noștri de peste munți, cu voi-
vodii și craii lor cu tot! Pentru un cap de român
omorit se plătiau cu patru-zeci de florini. Nu ne ucid
ânsă pe toți, numai pentru ca să fie, cine să mun-
cască pe sama lor, ca vitele. Și-apoi ne silesc, să le
muncim câte patru, și cinci zile din fiecare septă-
mână, cu femeile nóstre cu tot; ba unii, cum Macs-
kásy, și alții silesc pre bieții români, să le muncé-
ască chiar tóte șase zilele in fiecare septămână.

— Tată, dar ei și ucid pre mulți. Pre cari ii ucid?

— Pre aceia, cari cutéză a se imbracă in pânză
de bumbac, ori pórtă cizme, ori pălării, cari umblă
călare, ori poartă arme, și mai cu turbare ii caută
să-i omóre pre aceia, cari îndrăznesc a invěță carte.

— Pentru ce, tată?

— Pentru că prin invěțătură românii ar puté cu-
nósce bine meșteșugul armelor și al resboiului, și a-
tunci și noi am sci a ne face arme ca ale lor; și
ne-am pricepe la luptă și bărbăție mai bine decât ei.
Atunci ar fi vai de capul lor, pentru negrăitele ne-
legiuiri, ce au făcut.

— Așá, tată?

— Aşa, fiule. Şi de aceea nu pré au românii inima, să înveţe carte pe furiş macar.

— Tată, aşa-mi vine, ca, eu tot să învăţ carte fără scirea lor, şi mai virtos, să cunosc meşteşugurile armelor şi a bătăliei, şi într'o bună deminătă să se trezască, că eu le sar in cap, cu armadie mare de români.

— Eu mă tem, fiule, să nu-ţi pierdi capul înainte de a învăţa ceva; căci, să-ţi povestesc o jalnică întâmplare: Fiul popii din Grind se dusesese la Cluj la carte. Acolo ungunii l'au prins, l'au legat, cu mânila la spate, şi l'au pus, să păzescă bivolii domnesci. El fugi, voind să se ducă iarăşi la carte; atunci l'au prigonit până la Arieş, să-l prindă din nou. El ânsă sări in apă, şi se 'necă sermanul copil!

— Eu aş face altfel, decât feciorul popi din Grind: nu m'aş oprî la Cluj, ci m'aş duce până 'n fundul lunei; şi acolo aş învăţa undevá carte şi meşteşugul armelor şi a bătăii; şi apoi, ca şi un tresnet să cad asupra lor.... Dar, rogu-mă, tată, mai povestescemi.

— Ah! nu mai pot, fétul meu, nu mai am suflet. Iţi spun ânsă, să te duci la părintele....

— Imi va povesti el?

— Da; şi iţi va da cărţile strămoşilor noştri, in cari vei puté cetî tóte, câte nu mai pot eu să ţi-le inşir. Atâta numai iţi las cu limbă de mórte, să-ţi fie milă de némul teu românesc. Jură-mi, până nu inchid ochii, că iţi vei apărá némul têu şi moşia strămoşască, şi pre maică-ta...

— Jur, tată,—jur cu tot sufletul!

Peste puţin, tatăl seu il părăsi, trecând in cealaltă viaţă.

In acéstă amară intunecare a vieţii sale, Vasile îşi aduce aminte de cărţile părinţilor sei; deci îşi luá scăparea la ele ca la o dulce şi mângăitoare rază de lumină.

El cetì cu aprinsă sete și insuflețire despre craii români, cari au domnit in Ardél peste némul lor neapasați de nimene, despre numele cetăților lor întărite, despre vicleniile și cruzimile ungurilor, despre zece rescóle ale românilor asupra selbaticilor tirani.

Cetì, cum ungurii nu dedeau românilor nici macar loc de biserică, silind pre preoții lor, să le păzască câinii de vênat.

Apoi că pre mulți arhieriei inimoși, cari cereau dreptate pentru români, ungurii i-au bătut și chinuit, până ce au murit sermanii, și ș'au luat coronă de mucenici.

Intr'un loc cetì, că ungurii ș'au făcut drăcescul obicei, de pre vêduva fiecărui român, o duc la inchisóre silind-o, să spună, ce bogăție mai avuse bărbatul seu?

Dinaintea lui Vasile aceste cuvinte se făcură flacări. El azvârle cărțile, și alérgă ca nebun la măică-sa. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Sosind obosit, fără suflet, intră in casă, și deodată tipă spăriet.

Casa era jefuită, și pustie; numai păreții.

Repede iese, strigând pe mamă-sa.

Nimene nu-i respunde.

Se uită in tóte părțile. In o depărtare vede pre solgăbierul ungur cu panduri, ducând tóte lucrurile din casa lor; iar in mijlocul lor,—o, gróză; muma lui!

Vasile pornì după dinșii ca in zbor. Ausă sufletul lui se innecă; el cădù jos ca tresnit; lumea se intunecă dinaintea ochilor lui, și el își perdù simțirile.

Intr'un târziu deschise ochii. Era in brațele preotului, a bunul seu sprijinitor.

Ce suferì acum bietul tinër, acésta nu o póte spune graiu omenesc, nici a și-o inchipni minte de om.

El credea, că i se despică pieptul.

Aceste zguduituri il făcură bărbat.

Peste câteva zile, el ținea pe brațe capul mumei sale, care după atâte sfășieri ajunse de părăsi și ea viața.

Vasile se vedu acuma singur singurel in mijlocul turbatelor valuri ale lumii.

Deodată cădu in genunchi, gemend ca un om perdut.

Dar curend se redica in picioare, și grai in sine :

—Dar ce fac eu? mă las să cad, cași un neputincios?—Ba nu, și nu, și iar nu!—ci mai cu samă acum trebuie, să fiu tare, ca să me pot pregăti, și să pot resplăti o dată hoților după dreptate! Mă jur, pe acéstă vatră strămoșască, să ieu crâncenă izbândă pentru tôte nelegiuirile lor, cu cari au ucis miile de sermani iobaji!.. și, dacă nu se vor face ómeni, jur fulgerătoare resbunare și luptă in veci asupra lor, și asupra nepoților lor, prin nepoții și strănepoții mei!..

Cu grăbire se duse apoi iarăși la preot, și urmă din nou a ceti cărțile strămoșilor sei.

El ceti, că românii, nefiind învățați, nici avend meșteșugul resboiului și arme, cădură apăsați tot mai adânc in noianul peririi.

Aceste cuvinte aprinseră in sufletul lui nesce flăcări nouë; și el își zise:

„...neinvęțați—cădură iarăși in robie.... dar... dacă n'ar fi fost atât de neinvęțați?... atunci ar fi biruit ei! atunci ar fi sfărămat jugul unguresc; capul sermanului Antonie nu ar fi căduț sub securea tiranilor!

Ochii lui se redică spre ceriu.

Fața lui parcă e imbrăcată intr'o lumină nouă...

Cine l'ar fi veduț atunci, ar fi zis, că vede pe un proroc.

Nóptea acéea, ochii lui nu s'au inchis. El vorbi singur, până ce se zări de ziuă.

O fășie de lumină intră in căsuța părinților sei.

El se uită imprejur... Pustiu în casă,—pustiu in lume...

Viața i se părea atât de spărietóre, atât de amenințátóre.

Dar in sufletul seu găsi o viață plină de lumină.

El strigă:

— M'am hotărît. Așa să fie!...

A dóua zi, nesce ómeni incepură a spune, că bietul Horea póte a innebunit; căci l'au văzut cu traista in spate, ducându-se in fugă la mormintele părinților sei, și sărutând pământul. Apoi s'a dus in codru, și începù a sărutá tulpinele copacilor....

Din acea zi nu l'a mai vădut nimene in ținutul Albacului.

Pre toți ii dureá acea pierdere; și își ziceau unii altora, că póte se va fi aruncat sërmanul intr'o fântână, ori in ochiul cel de mare de la Piatra, póte va fi sărit in valurile Arieșului, ori in vârtejle Someșului,—ori, cine scie? el póte își va fi luat lumea in cap.

Dela un timp apoi cădù și el in uitare; — și uitat remase șir de ani intregi.

V. *Pribegia.*

La arhireul Ghedeon intrà intr'o sară husariul seu, și-i z'se:

— Un călător cere invoire să mânà acéstă nópte la curte.

— Dați-i adăpost, fără să mē întrebați. Ori póte vē temeți de el?

— Nu că ne am fi temând; ánsă acest călător e așa—nu sciu cum, că am cređut că nu trebuie să-l primim, până nu ne vei da Sfínția Ta invoire.

— Cum? da ce infătoșare are? Trimiteți-il, să vie inlăuntru la mine.

Husariul ieși, și peste puțin, arhireul se veđù in față cu un voinic de o infătoșare ca din povești, o

VI. Cuvântul dat.

Intr'o încăpere din palatul împărătesc, mai mulți ómeni așteptau, să-i primescă împărătesa, ghinărari, ostași, dómne, și tot felul de alți ómeni.

Tinerelul prinț Iosif intră, se uită la toți pe rând, și vedënd pre un căpitan de călărași cu infătoșarea cea mai mărétă, ânsă tristă, simți cătră el mai mare tragere de inimă decât cătră toți ceialalți, păși dinaintea lui, și-i grăi:

— Cine ești dumnia-ta, căpitane?

— Ursu Florea, prințul meu.

— A! dumnia-ta, despre care am audít că ai biruit pre cei mai cutezători hoți?

— Acesta este meșteșugul meu, — și datoria mea, bunul meu prinț.

— Doriam fórte mult, să te cunosc. Dar de ce nu te păzesci? Nu ai mamă? Dacă nu puteai omori pre hoți? Dacă te omorau ei? Atunci?

— Atunci nu mai aveam să sufăr loviturile vieței.

— Cum? Da ai vreo supărare?

— Ah! scumpul meu prinț, dacă m'ai întrebat, îți voiu spune; da, am o supărare, dar o supărare, cât lumea intrégă!

— Vai de mine! Tu, un adevérat ghinérar, să ai o așa supărare? Spune-mi-o, rogate.

— Înălțatul meu prinț, mă grăbesc dară a îți-o spune: eu port in sufletul meu durerea unui ném întreg.

— A cărui ném?

— A românilor din țara Ardélului.

— Dar din ce vă vine acea suferință?

— De acolo, că nemeșii unguri ne chinuesc ca pe o turmă de robi.

— Așă? Ei lasă, că me duc eu să me rog mamei mele, împărătesei, să deie porunci, să nu mai fie așa.

Printul intră la mama-sa; și apoi căpitanul Ursu Florea eră chemat mai înainte de cât toți, de se infătoșă dinaintea împărătesei, care il primî cu zimbire de bună plecare, și-i zise:

— Să trăiesci, bunul meu căpitan, mari fapte ai indeplinit in aceste timpuri; de aceea te am poftit la curte; și iată, că, drept resplată, te redic peste tréptele celelalte, și iți zic: să trăiesci, colonelul meu!

— In genunchi mulțamesc induratei mele împărătese.

— Fiul meu mi-a spus, că ai o rugăminte. Fie indeplinită și aceea. Cancelare Eszterházy, scrie poruncă ocârmuirii Ardélului, să imblândescă tóte legile cele aspre pentru românii iobaji.

— Voiu ascultá, înălțată împărătesă, respunse Eszterházy.

Florea, abié puteá stá, de bucurie, și zise:—Cu lacrimi aduc mulțămirile sermanului meu ném la picioarele pre iuduratei noastre împărătese. Apoi adause:

— Înălțată dómná! astăzi implinind timpul, imi ieu ziua bună, spre a mă întórce acasă la poporul meu.

— Colonele, împărăția are mare trebuință de brațele tale; și mari trepte te așteptă, nu lăsá din mână mărul cel de aur. Remâi.

— Adânc umilit, cer iertare. N'aș puté să remân. Trebuie să mă duc in munții mei.

— Acolo ce póte să te aștepte? Eu astăzi te numesc ghinărar; căci tu pari a fi născut pentru mari lucruri. Acuma zic: póte să fie ceva mai tare, decât rugăminteá împărătesei?

— Înălțata mea dómná,—este ceva, mai tare, decât ori ce pe lume: și acesta este: cuvântul dat.

— Ghinărariul meu! m'ai biruit. Nu voiu fi eu mai slabă. decât tine. Du-te cu dumnezeu; dar nu uitá, că ori-când te vei întórce in oștirea mea, im-

părăția așteptă brațele tale și inima ta. Acuma, plécă fericit!

VII. Horea inviiet.

Departa de Albac, in ținutul Beiușului este un sat, ce-i zic Călata.

In pragul casei de lângă biserica din Călata șede o fată și cósă. Adeseori se uită cu tot sufletul când la drumul dinspre Beiuș, când la cel dela Baia-de-Criș. Lacrimi fierbinți cad pe pânza din mână-i.

Așa așteptă ea ani după ani.

Ea nu e din Călata, ci venită dela Bihor, nici nu petrece cu fetele din sat, ci șede mai mult singură. Ómenii ii zic „Zina Bihorului.“

*

Intr'o duminică, la ieșirea ómenilor din biserica Albacului, George Marcu dela Cărpiniș le spuse vestea acésta:

— Ómeni buni! mai țineți voi minte de Horea?

— Da, respunseră ómenii; dar a murit demult, și a putređit in pământ. Pécac de mórte pentru dinsul!

— Să sciți, că Horea a inviiet, Horea trăiesce!

— Trăiesce? Horea? strigară toți cu o negrăită bucurie.

— Da, trăiesce; și e căpitan in călărimea împărătéscă. A făcut minuni de vitejie.

— Stefan Trif intrébă cu neincredere: Da de unde scii tu?

— Sciu de acolo, respunse Marcu, că am fost și eu in călărimea împărăției.

Fetele tuturor se luminară; numai fața lui Trif se intunecă.

*

E o senină zi de vară.

Pe drumul Beiușului sosesc la Călata un călăreț

in frumósă imbrăcăminte de căpitan, venind in fuga cea mare.

Tinera fată, care de atâția ani așteptá lăcrămată in pragul casei, il zăresce, și se cutremură.

Călărețul se apropie de acea casă, se opresce, și strigă cătră copilă:

— Vecinică dragă, nu vei fi bună, să-mi spui, care e casa preotului?

■ Ea răspunde turburată:

— Casa părintelui? -- e aici.

■ — Chiar aici? acésta? zise călărețul; — fața lui se lumineă, el se scobori, intră la acea casă cu grăbire, și sosind in fața ei, se opri mut.

Ochii lui începură a innotá ca in o fericire nebună, apoi ii umplură lacrimile; intr'un târziu zise incet, mai in tremur de sială:

— Iino!

Ilina remase immărmurită; și nu putù grăi un cuvânt; își acoperi fața cu mâinile, și, începù a vërsá lacrimi. Un greu suspin ii ținea graiul innecat.

Călătorul ii zise acuma:

— Iino, cunosce-me; eu sunt Vasile a lui Florea, sunt nebunul de Horea, — acum adevërat căpitan, cum mi-a zis tatăl-teu să me fac. Iată, venii la tine, după jurământul inimei mele, ori póte, tu nu mai ții minte făgăduința ta?

— Ba o țin, domnule, ânsă—

— Ce? „domnule“? Așá imi zici?

— Ești așá domn mare.

— Ei bine, dară, am să azvirl aceste haine, și voi fi iarăși feciorul bihorian.

Acum ieși din casă preotul, unchiul Ilinei, și ii pofti in casă.

Peste puțin apoi logodi pre Ilina cu cel mai talnic fecior, ce a vëdut țara Ardélului in acele timpuri.

După un alt timp, toți albăcenii vëdură cu un a-

— Dar il scii? L'ai cunosce?

— Il cunosceam, când erà copilandru, și doresc să innoiesc vechia noastră cunoscință.

— Ei bine dară; iată, moșule, resare luna. Poți să veđi indată pre Cloșca.—Uită-te la mine. Eu sunt badea Cloșca.

— Tu? Să trăiesci dară, nepóte Cloșcă!

— Să trăiesci și tu, moșule. Dar să te întreb acum și eu una: precum mi se pare, esti cerșitor. Na-ți un ban; — dar spune-mi și tu, pintre cerșitori pe unde te ai invêtit, n'ai vêdut pre unul, care câte odată se păreá chiar nebun?

— Ba am vêdut. Dar pentru ce il cauți?

— Pentru că acela e căpitanul Horea, care a fost prin lume la invêțături și in óstea împêratului, și s'a făcut și căpitan și ințelept. Dumnezeu să-i deie izbândă in veci!

— Iubite Cloșcă, iți mulțamesc, pentru că, iată, luna e sus. Uită-te la mine, și mă veđi. Veđi pre in-suși Horea.

— Horea?... Dumnezeu fie lăudat! strigă Cloșca, se plecà dinaintea lui Horea; — amêndoi se imbrățisară cu căldură, și își povestiră apoi tóte, relele ce au suferit, și binele, ce așteptau. Horea urmà intr'un rând:

— Să fim frați de cruce de astă-zi inainte, și să lucrăm impreună, ca să desrobim odată bietul ném nenorocit. Du-te tu la Gheorghe Marcu, fruntașul Crisenilor, și chiamă-l la mine la Albac: să ne sfătuim toți trei cu temeu; ce, și cum să facem.

— Așá voiu face, scumpul meu căpitan, zise Cloșca, și se despărțiră.

In zilele următóre trei cerșitori umblară in trei ținuturi, și purtară ștafete tainice pela fruntași tuturor satelor

Fruntașii se adunară apoi in taină, nóptea, unii

la Hațeg, alții la Cetatea-Albă, la Deva, la Tebea, și pe aiurea, și, sfătuindu-se cu toții, rugară pre Horea, să se ducă la scaunul împărăției, și să mijlocască ușurarea sorții lor.—Horea luă cu sine pre Cloșca și pre alții, și se duse.

Împărătesa, Maria Teresia il primi cu bunătate, ii ascultă cererea, și dedă poruncă lui Eszterházy, să facă să se schimbe odată legile cele nedrepte, muștrând pre cei vinovați și pentru acea întârziere.

Ungurii au ascuns și aceste porunci, și căutau, să prindă pe Horea și să-l omóre, pentru ce a cutezat a se plânge la împărăție asupra lor.

Odată apoi sosi vestea, că împărătesa a murit, și Iosif a luat in mână frânele împărăției.

Fruntașii românilor se sfătuiră din nou, și rugară pre Horea să se ducă la împăratul. să se róge și lui pentru sórta iobăjimii.

Horea se duse la împăratul. Acesta il primi, ca pre un vechiu prietin, și dedă îndată aspre porunci, să se ușureze sórta iobajilor români, muștrând și el pre Eszterházy și pre ceialalți, că de ce au întârziat atâta cu îndreptările poruncite de mult?

Românii așteptau acuma cu bună încredere; ânsă mai marii unguri dela ocârmuirea Ardelului ascuseră și aceste porunci drepte.

Amărăciunea cea mai adâncă cuprinse dară toate inimile simțitoare și drepte.

IX. Ciocnire.

In Câmpeni erau odată adunati la târg români din toate părțile. Ungurul Dévai György și cu ómenii arândașilor moșiei Zlatna, călcără cu caii pre mai mulți români. Vêdând acésta, Iacob Zăhuț, apucá o secure, și pocni cu ea in un butoiu cu rachiu a arândașilor, de-i sparse fundul. Apoi și el și

ceilalți români batjocoriți dedură chiote, și se adunară cu alți soți de ai lor în număr amenințător. Dar sosi Dumitru Todea, un prietin al lui Horea, și le zise :

— Stați, fraților! Horea vă poruncesce, să vă opriți!
Și românii se opresc, ca la porunca unui căpitan sciut.

Maimarii unguri prinseră acuma pre mai mulți români, chiar nevinovați și-i osândiră la bătaie cu sute de lovituri de palce, și-i puseră și în închisóre.

Vedënd această nedreptate strigătore la ceriu, Horea cu mai mulți români inimoși se duse la împăratul, și se plânseră cu toții asupra nelegiuțiilor tirani.— Împăratul trimise poruncă, să nu se îndepliněscă acele nedrepte pedepse.— Ungurii ânsă leau îndeplinit mai pre tóte, ascundënd și aceste porunci.

Ei căutară și prinseră pre acei ce se duseseră cu Horea și cutezaseră a se plânge la împăratul, îi bătură, și-i aruncară în temuiță. Căutară și pre Horea, ca să-l spânzure, pentru că povățuesce pre români. Ânsă leul nu se dă prins așa de ușor.

Horea gândiá și și nópte, și se sfătuiá în taină cu fruntașii țerei, și odată apoi descoperi o cale mântuitoře. El zise :

— Să intrăm cu toții în óstea grânicerilor; și astfel am scăpat deodată de jugul cel de iad! Și apoi, când vom pune noi mâna pe arme, domniile noastre vor jucá în mânilé nóstre.....

Cum a zis el, așa s'a și făcut. Antâi s'au scris în óste iobajii din satele Gonțaga și Hăpria, apoi altele; de tóte peste optzeci și unu de sate. Subcolonelul Corp nu dovediá a-i scrie, și atunci preoții români cu fiii lor îi dădură ajutor, scriind ziua și nóptea.

Cei scriși în óste începură a resuflá, și a crede că zorile mântuirii lor au sosit. Unii chiar nici nu voiră a mai munci la unguri, zicând, că ei sunt acuma ómenii împăratului.

Vedând acésta, mai marii unguri, dădură de scire la toți, că-i au șters din cărțile oștirii, și să se întorcă cu toții la munca iobăjască pentru domnii lor.

— Noi, din nou iobaji? strigară românii,—robi tiranilor de nemeși? Ba, mai bine morți!—Și începură a se sfătui unii cu alții, ce să facă.

Nemeșul Macskásy bătù in fere pre iobajii sei scriși in óste. Aceștia strigară :

— Domnule, noi am intrat in óstea împăratului nostru, care e și al vostru!

Macskásy respunse :

— Am să leg in fere și pre femeile și copiii voștri, și am să-i pun in temniță. Și apoi să vină împăratul vostru, să vă scótă pre toți ! căci noi ungurii nu-l cunoșcem de împărat al nostru.

Din tóte unghiurile țerei sosesc ștafete tainice la Horea, arătând turbarea ungurilor, și țipetele de gróză și de resbunare ale românilor.—El trimite la toți ștafete, să luse adune preoți și alți fruntași in ținterimul dela Țebea, in o anume nópte.

X. *Nouri adunați.*

Horea e in Țebea.

E mezul noștii. Luna resare.

In ținterim sosesc fruntași și preoții, glóte. Crișanu îi orânduiesce in cerc imprejurul stejarului din mijloc.

In tinda bisericei, Cloșca face raport. — Horea il întreabă :

— Cum merge Hațegul ?

— Bine și acolo. Românul e mândru, deștept, și inimos, ca in zilele din bătrâni. Ștafetele nóstre se întélesc cu ștafetele lor zioa și nóptea.— In parte românii din Măceu au dat mâna cu cei din Vâlcelele-bune, au alungat pre solgăbireu cu pandurii lui cu

tot, au pus păzitori pe virvurile delurilor dimprejur, și nu îngăduie pre nici un locuitor, să părăsască satul.

— Prea grăbiți, zise Horea.

Oaspeții sunt adunați împrejur stejarului, și așteptă să vină Horea idolul lor, mai marele lor.

Horea vine in mijlocul lor, și se opresce lângă stejar, zicându-le :

— Bun sosit, fraților!—Oaspeții îi răspund : — Bun găsit, scumpul nostru căpitan.

Popa Costan de la Crăstior se alege dintre toți, și grăiesce :

— Căpitane, iată-ne adunați la chemarea ta, ca să ne sfătuim, óre nici acuma n'a sosit ziua, să ne redicăm odată, și să sfărmăm lanțurile robiei noastre. Impăratul e om drept, și uresce pre unguri după dreptate; și corona cea mare a împărăției a luat-o din mânilor lor, și o păzesce la scaunul împărătesc; în cât nu cred, să-i apere. Când să ne sculăm oare?

— Horea răspunde :

— Bine ai zis, părinte Costane. Dar dragii mei, urmați voi a pregăti in ascuns săbii, sulite, buzdugane pistoale și pusci, după formele, ce v'am dat?

— Urmăm, răspunseră cei întrebați, și ne am și întocmit, după celelalte povățuiri; iată aici ne am adunat numai căpitani și căprari; dar abié așteptăm să începem lupta, fie și pe viață și moarte; căci viața ce avem e de zece ori mai rea de cât ori care morțe.

Horea grăi acuma :

— Fraților, dacă împăratul a dat bune porunci, și mai marii unguri le ascund și pre acele, eu cred că trebuie să-l rugăm, să deie odată porunci tari și hotărâte, ca noi să rămânem in óstea grănicerilor, și să ne deie și arme.

După mai multe sfătuiți, adause Crișanu :

— Să te mai duci încă odată la împăratul, și să-l indupleci, să facă ceva, ca ungurii să nu-i mai as-

cundă poruncile. Și dacă nu va puté altfel, apoi să-i dăm noi ajutor!

Ca durditura unui tunet resună acuma strigarea tuturilor:

— Să-i dăm noi ajutor!

— Să facem noi dreptate in țară! strigà Crișanu, bătându-se cu pumnul in piept.

— Noi să facem dreptate in țara noastră! adăugiră cei adunați, ca un nou tunet. Popa Costan adause:

— Ânsă, de la împăratul nici să nu vii, până nu-ți va da in mână porunci.

— Și noi cu toții zicem așa! strigară toți cei adunați, și adauseră:

— Altfel ne sculăm asupra tiranilor fără împăratul. Să nu o uiți acésta.

— Nu o voi uita, dragii mei respunse Horea.

Cei adunați dedură lui Horea cărți de imputernicire, să se înțelegă cu împăratul, ca și când s'ar înțelege ei inșii, le iscălră, care cum putea;—și apoi se imprăsciară.

Horea călători patru septămâni, trecând peste nemărginitele șesuri ale țerei ungurești ca un adevărat apostol; și ajunse la curtea împărătescă.

Aici i-se spuse, că împăratul e dus departe, și nu se va întorce curând.

Acésta puse pre Horea pe gânduri. El începù a se îngriji, că ore ce să facă? Dacă rămâne pe loc timp indelungat, soții lui din Ardél pôte să se rescóle, și să arunce țara in prăpastie. Dar ore împăratul cât timp va sta departe? Acésta nu o putea sci. In acésta grea indoiială și îngrijire, el își iè o hotărire, și deodată pornesce inapoi, face alte patru septămâni de obositoare călătorie. Sosesce acasă, spune prietinelor sei, să-l aștepte, să nu se rescóle; și plécă iarăși spre scaunul împărăției. După alte patru septămâni sosesce din nou.

El era ca o adevărată mamă, care pentru binele copiilor sei nu se opresce la nici o piedecă, ci se luptă cu toate, suferă toate.

Aflând ómenii despre acésta îngrijire a lui, începură a se inchina în numele lui ca în numele unui adevărat proroc.

Pe când ânsă némul românilor se pregătia de apărare cu mână inarmată, ungurii se gândiau la a-supriri tot mai nedrepte.

XI. „Faceți acésta!“

În cetatea Vienei, Iosif împărat primia în palatul seu tot felul de ómeni în audiență, și le zicea tuturor câte un cuvânt de mângâiere.

Așa vine odată un căpitan din călărimea împărătească, în haine pompoze și arme strălucitoare.

E Horea.

Impăratul îl cunoște în dată, și-i zice cu cea mai prietenescă plecare :

— Iubitul meu căpitan, ce te aduce iarăși pe la noi?

— Ântăi rugămintea cetățenilor din Brad, să dai învoire, să fie în orașul lor mărturie, adică tîrg de septămână.

— Fie, căpitane; dar pentru atâta făcuși acest drum ?

— Ba am și o plângere, cu care m'au trimis toți iobajii Ardélului.

— Și care-i acea plângere? Cred, că nu mai aveți a vă plânge asupra nemeșilor, cum ați avut de atâtea ori. De bună samă ei s'au imblânzit.

— Ba, înălțatul meu împărat, tocmai acésta este plângerea noastră.

— Cum? Se pôte? După atâte porunci.

— Tóte acele bune porunci ei le au ascuns, și ne chinuesc mai reu, chiar pentru că am îndrăznit a ne

plânge, și a incunoscință pre bunul nostru împărat și părinte. Noi credem, că cu acea inimă, cu care ai desrobit pre iobajii din țara Boemiei, a Moraviei și a Silesiei, te vei îndură a ne desrobi și pre noi, și nu vei mai lăsa, ca cei patruzeci de mii de venetici tirani nemuncitori să ucidă pre o mie de mii de muncitori moșneni din moși strămoși in țara lor. Noi suntem cele doue mâni ale țerei, cari fac pânea; iar ei sunt coșul, care o înghite. După ce ne au scos diu óstea de grăniceri, in care ne scriseserăm.....

— Cum? chiar v'au scos?

— Au cutezat, împărate. Și chiar de acésta ne rugăm, să te înduri a ne lăsa, ca tot să rămănem grăniceri, cum ne a scris subcolonelul Carp.

— Iubite Hore, aș puté óre eu să-ți las o cerere neimplinită? Așá fie cum ai cerut.

— Aduc ferbinți mulțămiri pentru inalta îndurare. Ânsă noi arme bune nu avem; și fără arme ca și cum nu am fi grăniceri. Ungurii nu ne vor da arme și mai virtos le vor ascunde, când vor sci mai dinainte, că ni le dai.

— Scii, ce, căpitane? Luați-vé voi arme diu Ceta-tea-Albă. Iți voiu da eu in mâna ta imputernicire scrisă, ca sosind, să-ți iei arme pentru regimentele din poporul teu. Și de acuma inainte iobaji nu veți mai fi.

— Bunul meu împărat, eu véd de pe acuma, că ungurii se vor sculá asupra nóstră, și noi numai cu arma in mână vom puté inaintá pintre dânșii să ne luăm arme, și să ne apărăm neatárnarea nóstră de lanțurile lor. Dă-mi și acésta invoie in scris, ca să-i putem pleca să nu-ți mai fie nici ție dușmani, ci să asculte de poruncile tale cele drepte,

— Iubitul meu Hore, te trimit cu aceste cărți împărătești, ca pe un deosebit al meu ghinerariu imputernicit, să faci tu aceste lucruri, căci nu-mi este

necunoscut, că némul teu te cunósce pre tine drept căpetenia sa.

— Si dacă unгурii vor sări cu arme, ii vom plecá și noi cu arme.

— Faceți acésta, ghinerare. Plecați-i la calea cea dréptă.

— Vii ori morți!

— Fie, prietinel meu,—zise împératul, zimbî cu tragere de inimă cătră Horea și-i dădú și o cruce de aur, zicând :

— Ie și acésta cruce, spre mai mare incredințare.

Lui Horea ii veni un cutremur de bucurie, cum nu mai simțise și căzú in genunchi, abie puténd rostí aceste cuvinte;

— Primesce, pré bunul nostru împérat și părinte, sfinte mulțămiri din partea sermanului meu popor.

Apoi ieși.

Peste doué zile primi poruncile scrise, cu pecetele împéărătesci, le strinse in sin, ca sfânt și mare lucru,—și plecà spre țara Ardélului, mai nebun de bucurie.

Impératul se bucurà, că găsi o cale pentru infrénarea selbaticilor de nemeși; și scrise fratelui seu prințului Leopold de Toscana, arătându-i, că a trimis pre Horea intr'un fel ca ghinerar și imputer-nicit din partea sa cu o patentă împărătéscă. *)

*

Peste pusteale țerei unguresti alérgă spre Ardél un călăreț, in haine de iobaj.

E Horea.

El duce o mare veste iobajilor Ardélului, căci de mult il așteptă cu dorul, cu care o casă de copii așteptă pre bunul lor părinte să soséscă din o lungă călătorie, aducându-le pâne.

*) v. Nic. Densusianu, pag. 421. (Arneth, Joseph II. und Leopold v. Toscana. Ihr Briefwechsel I. 230).

În zborul seu peste nemăsuratele pustiuri tot zice, cu cea mai adâncă pătrundere:

— Viu, viu, iubii mei iobaji, zbor la voi, cu vestea cea mare dela împăratul.— Așteptați-mă, scumpii mei soți de suferințe, să sosesc în mijlocul vostru;— și apoi — la lucru cu toții! la lucru, cu Dumnezeu! Zorile desrobirii vóstre încep a resări.....

XII. Pragul morții

Nóptea cuprinsese în négra-i haină pre toți muritorii din satul Crâstior, dându-le un timp de lîniscită resuflare; — numai doi ómeni se zăresc ca doue umbre apropiindu-se de casa preotului Costan Turciu. Ei bat încet în ferésta casei lui; el iese curenđ, și le zice șoptind:

— Voi sunteți? Cloșca. Crișanu?

— Noi, părinte Costane.

— Vă așteptam, după înțelegere. Aidem în biserică.

— Aidem.

Toți trei se duc ca pe furiș, și intră în biserică.

Preotul aprinde o candelă mică, și apoi intrébă:

— Iubite Cloșcă, și tu, scumpul meu Crișane, ce-i? ce s'a întâmplat, de mi-ați cerut acéstă întêlnire?

— Iobăjimea tótă e în grea fierbere, și Horea, nu-i nicăiri.

— Ce? i-s'a întâmplat ceva? Na venit încă dela scaunul împărătesc?

— Se zice, că a murit!

— Nu se pôte.

— Veni veste dela cancelariul cel mare al ungu-rilor, dela Eszterházy, cum că ar fi murit.

— Asta-i o trăsătură din partea lui Eszterházy.

— Fie, cum va fi; dar iobajii nu mai pot aștepta. Părinte Costane, noi amândoi suntem hotărîți; ânsă ne trebuie un cap mai înălțat și mai luminat, să ne

fié povăţuitor mai mare peste toţi. Fii tu acel povăţuitor până va sosi pöte Horea :

— Fără Horea suntem perdüti !

Îndelung sfătüiră ei aşă, şi adăncă intristare începü a le apăsä suflétele.

Nu mai erău departe zorile, când deodată se cutremură cu toţii. Trei lovituri în uşa bisericei îi atinseră ca nesce săgeţi de ghiată, şi ei remaseră ca inlemniti, că de acum ungurii i-au prins.

— Cine-i acolo? strigă popa Costan, păşi la uşe, şi o deschise, uitându-se afară cu bărbătie; în întunerec i se arătă o faţă omenescă imbrăcată în o mantie albă şi lungă. El strigă încă odată cu tărie :

— Cine-i?

— Cine-i? popă, Costane! Horea-i,—răspunse însuşi Horea, intră în biserică, şi adause :

— Bun găsit! popă Costane! ei! şi vouă, iubite Cloşcă, bunul meu Crişene. Aşa idară nu în zădar v'am luat din urmă; mulţănesc lui dumnezeu, că v'am găsit pre toţi trei.

— Hore! strigară ei, scumpul nostru frate! dumnezeu te a păzit şi te a adus! Nenorociţii iobaji nu te mai puteau aşteptă.

— Ce mai faceţi voi? Ce mai fac bieţii iobaji?

— Ce mai fac? Sunt gata de a muri. Cuţitul e la os. Drumurile sunt pline de röte şi de furci, pe ele cu trupuri de români ucişi nevinovaţi.

— Ah! dumnezeule! zise Horea. Bine că am putut sosi dară la timp, căci mare veste vă aduc.

..... Ascultaţi: împératul mi-a dat porunci scrise, să induplecăm pre tiranii de nemeşi cu puterea, să ne lasé să fim ostaşi, şi să muncim numai împărăţiei; şi dacă ei nu vor voi, să ne luăm noi armele. Iată poruncile împéretesci.

Popa Costan cu Cloşcă şi cu Crişanu cetiră poruncile acele mângăietöre, şi apoi căzură la pământ

dinaintea altarului. Popa Costan zise din adâncul sufletului :

— Mulțămim ție, dumnezeule al dreptăților, că te ai îndurat a-ți aduce aminte și de noi, adevărați robi uitați până astăzi în noianul plângerii și al scrișnirii dinților!

Horea stă, că un stêlp de marmură. Numai inima lui e aproape de a se despica, de bucuria de astăzi, și de încordarea pentru luptele de mâine.

Cei trei inchinători ai lui se întorc la dînsul, cad la picioarele lui, îi imbrățoșază genunchii, și-i scaldă în șiroie de lacrimi.

În această serbătorască clipită, lor li se pare că bietul nēm românesc ș'ar fi luând ziua bună dela viața de iad de până acuma, și ar fi pășind într'o viață de raiu; de aceea toți se simt, parcă se nasc din nou, într'o lume, în care pămîntul strămoșesc, ce-l calcă, le șoptește: *Calcați-me cu iubire și cu bucurie, căci eu sunt și al vostru, aerul cel dătător de viață le șoptește: Sorbiți-me fără suspin, căci eu sunt lăsat de dumnezeu și pentru voi; — li se pare că raza sorelui le zice: priviți-me cu încredere, căci eu sunt trimisă din ceriu și pentru voi!....*

Apoi Horea deodată strigă puternic, că și un craiu :

— Să tragem dară sabia! și ca tresnetul să doborim la pămînt pre tot calăul nēmului nostru!

— Cu dumnezeu, înainte! strigă popa Costan.

Cu toții redicără în sus drepta, și se jurară dinaintea altarului :

— Jurăm, dinaintea lui dumnezeu, credință până la mörte nēmului românesc, pămîntului românesc, și împăratului.....

— Și ție, Hore, — adăuseră ceilalți trei.

— Amin! incheie preotul, pe acărtaia față eră zugrăvită mulțămirea inimii lui, și o înălțată bărbăție.

Privind la fața lui Horea, ei se cutremurără.

Acea față erá albă, ca zăpada.

Sufletul lui intr'adevăr se simția ca pe un prag între viață și mórte, se scia răspunďetor pentru mórtea a sute și mii de români!

El grăi cu graiu șoptitor:

— Căpitanilor! Acuma trecem în lumea morții. Noi de astăzi înainte nu ne mai numerăm între cei vii. Dăm remas-bun vieței, și ne zicem morți. Să fim orbi pentru orice ne-ar atinge pre noi, și să nu vedem, decât, ca nesce însuflețiți, ținta cea mare și sfântă, desrobirea némului nostru. Înainte dară cu dumnezeu!

— Înainte! strigară toți ceilalți, și adauseră într'un cuvânt.

— Dă-ne porunci, căpitane: ce să facem?

— Iată, ce să faceți: să vă duceți pela frunțașii din vecinătate, și să-i trimiteți, ca să deie de scire din frunțași în frunțași, să se adune iobajii în ziua de sfântul apostol Luca, la biserica din Mestécán ca să le vestim poruncile împărătesci. La drum cu toții! Și să ne ajute dumnezeu.

— Dómne ajută-ne! strigară cu toții, și se despărțiră, adăugând:

— De acuma—la Mestécán!

XIII. Cerșitorul dela Mestécán.

E ziua de joi, în luna lui Octomvrie a șesesprăzecea.

În orașul Brad se făcù pentru ântăia óră mărturia, adecă târgul de septămână. Târgarii erau adunați cu miile.

Numele lui Horea erá cuprins în rugăciunile lor, și toți aveau și o bucurie tăinuită, așteptând cu dor aprins să-l vadă cât mai curênd.

Deodată ânsă numai ce o vorbă tainică începe a

se șoptí dela unii la alții, și a se respândí in tot tãrgul cu iuțala fulgerului.

Românii își șoptiau acea vorbă ca loviți de tresnet :
Acéstă faimă erá, că Horea a murit.

La acea mărturie s'au adunat și mulți cerșitori. Dar lucru ne mai vëdut. Aceștia, nu strigau tare cuvintele lor de cerșit; ci toți numai șopteau. Ansă, ce cuvinte șoptiau, ei vor fi sciut; dar imprejurul lor se inveseliau iobajii, și nu se mai intristau la vorba, că Horea ar fi murit, ci respondeau :

— Scornitură dea ungurilor.

Dela amézăzi injos, cerșitorii ieșiră la mărginile orașului, și ziceau fiecărui iobaj, care plecá :

— Horea vë poftesce să veniți duminica viitoare la biserica din Mestécán, să ne spună la tóți mari și bune porunci împërătesci. Luați-vë ziua bună dela copiii voștri, și să veniți cu merinde pentru 3 zile. Toți ascultară nebuni de bucurie.

E ziua de duminică.

La biserica din Mestécán este un mare ținterim, și după ieșirea din biserică, tot nu póte cuprinde mulțimea de români iobaji, cari se adună acolo. Mulți sunt siliți a se opri afară pe câmp.

Gornicul de păduri, ungurul Kara Péter din Crâștior se furișá după ușa bisericeii, și pândi.

In urma tuturor, iată că sosesc un cerșitor rupt imbrăcat intr'o haină mai mult numai din petece. El ansă nu se opresce la margină, ci străbate până la biserică. Acolo se suie pe o pétră mai inaltă, și strigă cătră cei adunați.

— Iubiților! iată in ce haină fui nevoit să umblu ascuns, ca să nu mă cunóscă pândășii tirailor de nemeși unguri, cari me caută, să me spânzure, pre mine, și pre scumpul nostru părinte, pre Horea. Dar între voi, acéstă acoperire nu-mi mai trebuie.

Cerșitorul face o mișcare, și azvîrle haina cea de cerșitor, redică sus o cruce de aur, și atunci toți strigară cu bucurie:

— George Marcu! Mulți ani să trăiești, iubite Crișene; ce vorbă ne aduci dela Horea?

— Vă aduc dela Horea vestea, că înălțatul împărat l'a ascultat, și ne a primit, să ne facem o stași. Peste trei zile ne vom aduna cu toții și cu mulți alții la satul Curechiu, ca să vă cetescă însuși Horea poruncile împărătesci, și apoi să trecem la Bălgrad, să ne împărțască arme, și să ne deie acolo și alte porunci. Așa dragii mei, târziu, târziu, dar macar acuma, vom scăpa cu totul de drăcescul jug al ungurilor. Vreți voi, să scuturăm acel jug? Vreți voi, să nu mai fiți iobaji? Vreți, să fiți, cum au fost strămoșii voștri?

— Ca strămoșii noștri! strigară cu toții de se auzi ca o durdătură de tunet. Numai Kara Péter stătea mut.

— În această țară romănescă să nu mai fie românii iobaji! jos ungurii!

— Jos ungurii!

— Să muncescă și ei, ca și noi, să plătescă biruri ca și noi! cum au hotărît și împărații, și ei au ascuns acele drepte porunci. Să asculte de împărați; cari nu vor vrea să asculte, pre aceia să-i plecăm noi!

— Să-i plecăm noi!

— Căci așa ne poruncesce împărații și Horea.

— Noi să ascultăm de Horea!

— Ungurii, cari vor vré să-i credem, ce ne vor făgădui, pre aceia să-i facem români; să-i botezăm romănesce.

— Să-i botezăm!

— Cari vor vré să remănă nemeși și domni peste iobaji, pre aceia să-i culcăm in pământ!

— In pământ!

— Să ne luptăm cu dinșii, și ușor îi vom doborî, căci ei sunt numai patruzeci de mii de toți, iar noi o mie de mii de voinici!

— Ura!!

— Ne vom pune căpitani și căprari!

— Horea să-i pună! Horea să ne poruncască!

— Să jurăm credință stégurilor noastre!

— Jurăm!

— Ziceți dară după mine:

Tótă nemărginita adunare zise după Crișanu:

„Noi, sub cériul senin, unde, ca in tot locul, domnesce puterea lui dumnezeu, in tunete, in fulgere, in plóie, in néuă și in grindină, jurăm, pe dumnezeu, că, până va fi in noi o picătură de sânge, nu ne vom abate dela cele ce am hotărit, nici vom spune ori vinde pe vreunul din căpeteniile noastre, ci mai bine vom perî cu toții, ca adevărații ostași.“

„Dacă vreunul din noi va călcă jurământul acesta: să fie lipsit pentru totdeauna de scumpul sânge al fiului lui dumnezeu, — ciuma, ametală, ranele, și tóte durerile bólelor să-l cuprindă, copiii și nepoții să-l blasteme, munții și ripele să-l acopere, pomenirea lui să péră pentru tótdeauna și să fie blăstămată; el să fie lipsit de tóte bunătățile de veci, și nici odată să nu vadă Ierusalimul ceresc, sufletul lui să fie chinuit de tótă Gheena, și puterea cerului și a pământului să-l stingă și nimicéscă“ *).

Preotul din Mestécán stetea lângă Crișanu. Acesta scóse porunca împăratului și zise:

— Iată porunca împăratului, poftim, părinte, cetesce-o, și vedi și pecetea împărătescă.

Vedi părinte, și ne spune, strigară cei de mai aprópe.

Preotul cetî porunca, vedû pecetea cu pajera împărăției, apoi spuse celor adunați:

*) v. Nic. Densusianu „Revol. I. Horea“ pag. 148.

— Tóte sunt pré adevërate; apoi intră in biserică, să se róge lui dumnezeu, cerënd ajutoriul ceriului la marea muncă a némului românesc.

Toți cei adunați ingenunchiară și urmară cu sufletul ruga preotului.

După rugăciune acesta ieși din biserică, stropi adunarea ingenunchietă cu aiazmă, și o binecuvântă, dorindu-i tot ajutoriul lui dumnezeu și izbândă.

Crișanu zise acuma:

— Domnul nostru Horea va pune căpitani și subcăpitani; ei vor alege căprari și vor face tótă întocmirea. Apoi porunci:

— Să fiți mâni la satul Curechi cu merinde pentru trei ori patru zile. Să nu veniți ziua, ci nóptea, ca să nu aveți lupte cu copoii nemeșilor; să nu veniți câte unul, ci câte mai mulți împreună! — Așá acuma, întórceți-vă Library Cluj curdumnezeu!

— Noroc să deie dumnezeu! strigară cu toții, și se imprăsciară cu inimile înălțate.

Gornicul ungur Kara Péter stătuse mut in tot timpul, cât ținú adunarea. Iar acuma se repezi drept in Baia-de-Criș la solgăbireul Gál Mihály, si-i povesti tóte câte le veđuse pândind. Gál povesti lucrurile solgăbireului Naláczy Farkas din Brad, iar acesta insciință pre șpanul Hollaky István. Acesta dădú porunci celor doi solgăbirăi să se ducă și ei la Curechiu, și să prindă pre căpitanii lui Horea, iar pre iobaji să-i pedepséscă, cum vor sci mai ingrozitor, ca să sparie pre ori cine dela ori ce pas de mișcare.

Solgăbirăii își luară cu sine douezeci și patru de panduri, și porniră spre Curechiu; iar Hollaky trimise pre solgăbireul Pakot Mihaly la Albac, la casa lui Horea, cu o poruncă tainică. Acesta porni spre Albac.

XIV. *Crişanu prins.*

Noaptea de luni spre marţi sosi.

Crişanu ajunsese în satul Curechi cel d'ântăi, şi se duse drept spre o casă sciută.

E mezul nopţii.

El e la p^ortă, descalecă, pune piciorul pe p^orlaz, şi vré să se suie să trecă. Dar numai ce simţesce, că-l apucă de gât doue mâni, apoi altele îl apucă de braţe, si-l țin nemişcat.

— Acesta-i crăişorul iobajilor! şoptesce un graiu. Crişanu vroiesce să strige. Dar acum simte, că alte mâni îi astupă gura. Mânile lui i-le légă la spate, îl ridică pe sus, şi-l duc înainte prin întunecime.

Tótă acéstă hoţască faptă se îndeplini în cea mai îngrozitoare tăcere. Numai prin fiorose şoptiri, solgăbireii dedeau porunci pandurilor.

Nefericitul nu vedeă nimic, nu auđiá nimic.

Numai atáta a înţeles, că de la un timp nu-l mai duceau pe drum, ci pe pământ móle.

Apoi, într'un rând, auđi cum unul şopti, să-l pună jos, şi pandurii l'au pus.

Românii cari veniau în acea nópte spre Curechi, lăsau drumurile, şi mergeau mai mult peste câmpi şi prin păduri. Nici nu mergeau câte unul câte unul resleţiţi, ci tot câte mai mulţi împreună.

Intr'un loc, la o margine de pădure, cei mai din frunte numai ce se opresc şi se uită drept înainte.

La câţiva paşi se vede ca un p^olc de ómeni, cari vin cătră dinşii, cu tóte că p'acolo nu e drum, ba nici macar cărare.

Ce caută dară acei ómeni? şi cine sunt?

Românii noştri le strigă:

— Cine-i acolo? Staţi!

Cuvinte nu le răspunde nimene; ánsă necunoscuţii se opresc locului; şi, în clipita următoare, o pocni-

tură neînțelesă lovesce auzul românilor, iar după această aerul nopții se zgudue de un țipet ca de mörte urmat de cuvintele aceste:

— Ajutor! ajutor!

— Rötă, feciori! așa comandă acum unul dintre români, și într'o clipire cei de față încungiură pe panduri, sar asupra lor ca nesce lei, îi doböră la pământ mai deodată pre toți, cu solgăbirăi cu toț, și deslegă de pe trupul celui prins fringhiile, pe cari nu apucase el a le rupe ori deslegă, zicând:

— Dumnezeu ne a adus pe aicia!

— Ce să facem acum cu acești nelegiuiți?

— Să-i îngropăm de vii! să nu uite până in iad, ce faptă făcură.

— Ba să-i ducem legați până'n sat in Curechi, și să-i arătăm, să-i vadă toți soții noștri, ca să înțelegă cu toții și mai deplin, cum ne dau domnii unguri dreptatea, ce ne a trimis înălțatul împărat.

Crișanu, mai mândru de cât toți, se rugă:

— Ba dați-le drumul, ca să nu zică ninene, că numai pentru pofta mea s'ar face pedepsa lor.

— Așa? să le dăm drumul? ca după tine să urmăm noi, și copiii noștri? Ba nu! Așa strigară, și într'o clipită îi spărcuiră pre toți.

Acuma trec cu toții la Curechiu.

— Hollaky István, vice-spanul Zărândului e aici, strigară unii.

— Calăul cel mare! adaugiră alții.

— El a trimis pe acești solgăbirei cu pandurii lor, ca să începă a ne ucide!

— Haidem! să-i facem un ospăt, ca mâni dimi-nătă să se trezescă el mort in locul scumpului nostru căpitan!

In Curechi este un măreț castel. Intr'insul sosi Măria Sa, vice-spanul Hollaky István ceva inainte de mezul nopții, cu alaiu de panduri.

Sunetul clopotelor într'o ureche îl deșteptă din pe-
trecherile sale.

El întreabă pre ómenii sei, că ce-i? ómenii îi spun
cu spaimă :

— S'au sculat românii.

— Uci-deți-i, ca pe câinii cei turbați.

— Așá am vroit și noi să facem, după cum scriu
sfintele legi ungurești; dar acuma s'a întors drep-
tatea lumii : acum ne ucid ei pre noi.—Pre doi sol-
găbirăi și doue-zeci și patru de panduri i-au și ucis.

— Și ce vreu ei?

— Ei zic, că să ieși Măria Ta afară ca să-ți vor-
bescă.

Românii sosesc lângă curtea, in care se găsește
Hollaky.

Acesta iese, cam îngrijet.

— Ce vreți voi, măi glótelor de iobaji?

Crișanu respunse :

— Iată, *Măria Ta*, ce vrem noi, glótele de iobaji:
nu mai vrem să fim glóte de iobaji.

— Cum nu voți? Ce vreți? respundéți-mi mai pe
înțeles.

— Mai pe înțeles? Ei bine. Să-ți vorbesc dară
așa, ca să înțelegi. Ascultă-mă. Dati, copii, încóce
crucea dreptății. Așa. *Măria Ta*, domnule nemeș!
Jură pe această cruce a desrobirii, să nu mai fi ne-
meș, ci tot una cu noi cestialalți ómeni; după cum
scim acuma și noi că a hotărit și dreptul nostru im-
părat; de acuma înainte să nu fie nimene nemeș,
nici iobaj, ori rob, să plătescă dare tot omul, și voi
ca și noi; să muncescă tot omul, unul ca și altul.
Vrei să te pleci acestor legi? Jură pe această cruce!

— Când voi fi mort!

— Copii! plecați-i dară voi capul, să se inchine de

nevoie, dacă nu poftesce de bună voie. Tot pe sus se visază, și pre români jos. Să-l trezim din aceste visuri!

Hollaky incremenî; și zise:

— Lăsați-mă, să mă gândesc două clipite! și intră în casă.

Un strigăt se auzi acuma:

— Stați! stați! căci se aude ceva neînțeles:

Faceți un foc! să vedem ce este.

Se ațită un foc. În zare se văd sosind șase panduri, cari aduc pre un tinăr iobaj legat în obeși.

De cealaltă parte se aud alte strigăte:

— Vine Horea! Horea vine!

— Ura! crăișorul cel mare! strigă acuma tótă adunarea, de se cutremură pământul.

XV. *Căpitanul Pană-Albă.*

Toți se dau în lături de aceea parte.

Se aud cuvintele.

— Fiul meu! unde-i fiul meu?

De odată se zăresce un falnic călăreț. O mantie albă fâlfăie după dinsul, și la cap îi strălucesce o pană mare albă

E o față de împărat!

Pandurii cari aduseseră pre tinăr legat, îl lasă pe loc, și o rup de fugă în cealaltă parte.

— Pare că-i chiar Sfântu- Gheorghe! zic unii.

— Bun găsit, copii! strigă Horea sosind.

— Ura, ghinerariul nostru! răspund cu toții, redicând cușmele toți în sus.

Horea se opresce, zăresce pre cel prins deslegându-l ómenii din obeși, îl vede nemișcând; se plécă peste dinsul.

— Fiul meu mort! răcnesce odată, ca leul când e rănit.

Apoi cade jos, mut, ca tresnit.

Incepe a se mișcă; se redică incet, incet, pe jumătate. Căutătura lui e incrunțată;

Cei de aproape încep a se teme de dinsul.

El se opresce stând în genunchi. Dinții lui scrâșnesc. Se uită iarăși la fiul seu. Cade lângă dinsul; îl acopere cu sărutări de „ziua bună“. Acum lacrimile încep a-i curge:

El șoptesce domol, în graiu de plângere:

— Au ucis pre fiul meu, ca să me sparie.

La acest cuvânt deodată se redică drept în picioare și strigă din totă puterea:

— Să mă sparie? Să sparie pre Horea?

Ochii lui încep a se învârti în mod inspăimântător. El stringe mâinile pumni; dinții lui scrâșnesc din nou și șoptesce ca zugrumat:

A! jupâne Hollaky István, tu mi-ai ucis pre fiul meu; vin încóce, să mi te ved..... Apoi, ca deșteptat de un cuget nou, adauge, cu graiu de ghiță:

— Dar e pré intunec, copii; nu ved până la Măria Sa... Faceți lumină, feciori!... un foc mare!... așa lumină, ca să-i pot vedé pradei mele și firul de păr!..

Hollaky István ieșise în cerdacul palatului, și se făcú ca de piatră, când vedú, că din patru colțuri ale castelului se redică pară de foc, că românii trec peste pórta cea mare a curții, și năvălesc pe scări în sus.

— Innapoi toți!! strigà acuma Horea,—acesta e numai al meu!—și cu doue sărituri de leu, era de doi pași departe de dușmanul seu.

Hollaky uită, pe ce lume e.

Cu cât flacările coperișului cresceau, dinaintea ochilor lui se făcú cu atâta mai intunec.

Numai îl scuturau frigurile morții.

Horea se oprì în fața lui, și-i grăi cu linisce îngrozitoare:

— Fă-ți cruce.

Hollaky response:

— Dacă-ți aduci aminte de cruce, opresce-te din calea ta cea nelegiuită.

— Fă-ți cruce, Hollaky!

— Oprește-te, omule, pentru Dumnezeu,

— Dă-mi pre fiul meu, și pre atâte mii de suflete de români, uciși de călăii voștri in patru sute de ani!

— Fii îndurat: lasă-mă, să ies din foc cu copiii mei.

— Și eu nu cu fiul meu? ha! ha! ha!

— Imi pare reu pentru fiul teu.

— Iți mulțămesc. Imi va păré și mie reu pentru ai tei. Tu ai doi copii!

— Vai de mine! ai să-i omori! călăule!

— Al meu trăiesce? călăule!

— Privirea ta eucidătoare! Dómne ajută-mi. Să scii dară, Hore, că tu nu ai să mi-i chinuesci!....

Hollaky se deșteptase din ametața sa, și alergă cu fuga în casă; peste puțin ieși, și zise:

— I-am scăpat de mâna voastră, dar mori și tu!

Viața lui Horea erá în cumpănă, căci Hollaky îl luá la ochi cu pușca.

O detunătură pocni, și—Hollaky cădù jos.

Glonteale lui Crișanu intrase în pieptul cel de lup.

Castelul domnesc din Curechi roși ceriul cu flacărele sale.....

*
**

În revărsatul zorilor, în tăcerea cea fiorosă, o față de om se trage mai mult pe jos în patru brânci, de lângă grămățile de teciuini, gemând și oftând:

— Dă dómne, să nu mor, până nu-l voi vedé pe rotă!

Într'un loc aude tropote de cai, se ascunde în șanțul de pe lângă drum; vede trecând nisce călăreți, și-i aude vorbind:

.... Şi cum ți-a venit acea amețală, Ioane?

— M'am spăriet, cum m'au apucat pandurii și m'au pus in obeđi. Acuma ănsă mă simt bine. Dar mă simt atât de aprins și oțelit, că mă rog ție, tată, să-mi dai o comandă in mâna mea. Căci nu in zădar sunt fiul teu. Eu am să mă fac al doilea Horea.

— Fie, băiete. Tu să comandezi óstea, care să boțeze pre Keményeștii de la Galda.

Îți Mulțămesc, ghinerare și tată!...

La anzul acestor cuvinte se redică in inima lui Hol-laky un vifor, ale căruia valuri invăpăiate nu le pôte povestí limbă omenescă.

* * *

De demult toți iobajii Ardélului se invეტaseră a se inchina lui Horea ca unui proroc și ghinerariu. Acum ănsă și el a arătat, ce suflet de craiu erá; căci a pus in mișcare tótă țara cu o adevărată măiestrie de mare căpitan.

A trimis ómeni aleși și căpitani in tóte părțile ca să pună pre toți iobajii in mișcare de desrobire.

Pe preotul Gheorghită Nicula și pre Gheorghe al lui Nistor, pre aceștia ii trimise la Albac dimpreună cu fiul seu Ioan. La Riul-Mare trimise pre Florea Iancu Nicola, cu Nuțu Todea al lui Țilă și cu Todor Lazar. A mai trimis pre Ioan Vêrtan la Ponorel, pre Petru Goia și Iacob Todea, la Vidra, apoi pre Tóder Berindeiu cu Tóder Scoică la Câmpeni, pre Avram Nariță și Ioan Culdă la Sohodol, asemenea pre Ioan Iobagiu cu Todor Caturu și cu Rustie Florea ii trimise la Bistra, pre Ianeș Mămăligă la Mogoș, și pre Toma Petruță la Mușca.

Pe Crișanu il trimise la Cetatea-Albă, cu carte, că el vine cu grănicerii, ca să primescă armele trebuitoré. ănsă scia, că mai marii unğuri in ruptul capului nu-i vor da arme; deci fără să aștepte res-

punsul, dedù porunci să pornescă oștile sale pe la Cristior, înainte, și să facă să nu mai rămână puiu de tiran pe pământul românesc, nici pētră peste pētră din veninósele lor cuiburi.

Oștile se porniră, cu crucea în nainte, în loc de stég, și, cari unguri au primit, îi botezară de români, iar cari nu voriră a se face ómeni drepti, ci rămăneau tirani nemeși, pre aceia i-au potopit, arđându-le casele pivnițele, morile și crășmele, ca pre nisce ponóră de șerpi, izvóră de otravă și de mórte.

Horea orându-i de se așezară pe tóte piscurile străjeri, cari își dedeau semne de inștiințări și responsuri din culme în culme; pentru depărtări mai mari ziua cu scânduri albe, iar nóptea cu focuri.

Cu acest chip, pe ori unde erá el, îi veniá limbă de inștiințare de la tóte ținuturile.

XVI. Focurile culmilor.

Noptile se făcură fioróse pentru tirani.

Care cum se treziá la bubuitul buciunelor, a corunilor și a tulnicelor, făcute de scânduri de brad, ce cântau din dél în dél semnele de înțelegere și responderi a căpitanilor și căprarilor lui Horea; care zăriá pe piscurile munților și a délurilor aprinzându-se focurile de alarmă ale glótelor inarmate, fiori de ghiață îi săgetá prin inimă, și fugeá, care puteá.

Așa se desrobiră pe rând, Miháleni, Baia-de-Criș, Trestia, Lunca, Luncoiul-de-sus, și cel de jos, Ociu, Hálmaj, Hálmajelul, Pleșcuța, Termurea, Tomescii, Siliscea și Azuva.

După cinci zile, în Zărând numai Horea domniá.

O sută și șeptesprázece nemeși se făcură români.

Oștile trecură în ținutul Hinedórei, arseră Branisca lui Iozsika, trecură prin Sulighet și Capre, veni la rând Bretea, apoi Ilia, Bacea, Sírpii, Gura-Sada, Câm-

penii, Tătărescii, Lasău, Lesnic, Dobra, Roșcani, și Zam, până în margina țerei ungurești.

Celelalte cete de români intrară joi sara la Șoimuș, vineri dimineața intrară cu făclii și cu lumânări în mână, în Hărău și Bărsău.

Intr'aceeași zi, la opt ciasuri cuprinseră Chemindia, la zece ciasuri Banpataca, Cărpinișul și Uroiul, la douăsprezece Rapoltul, la două după amezăzi Bobalna și la cinci Foltul.

Nu s'au oprit aici, ci, la ciasurile șase de seacă desrobiră Gloajul de jos, la opt din noapte Băcăința, apoi Homorodul; iar adouazi dimineața Bințințul și Tișchințul.

Focul castelurilor l'au vădut ónenii din țara Hațegului și din Banat, până de pela Lugos.

Românii din totă țara se grăbiră a se unii cu Horea, jurându-i credință și ascultare până la mórte, pentru mai grăbnică desrobire a semenilor iobaji; și așa, oștile lui cresceau pe fiecare zi.

Cei mai mulți nemeși fugiră cu copiii lor, care la Deva, care la Sibiu, la Cluj, la Arad, la Lugos, ori la Temišóra, și la Orade.

Ei ziceau, că numai când Mihai-Vitezul a venit biruitor în Ardél, numai atunci iobajii au fost așa de cutezători, ca sub Horea.

Sâmbăta următoare începù a se redică valea Streiului; așa se desrobiră în două trei zile Pescăria, Simeria, Bârcea-Mare, Nighighiș, Pestișul-de-sus și de jos, Almașul Ghirgocului, Bărcia, Tomășesci, Batiz, Buituri, Sânta-Maria-de-Pétră, Sânjorjul, Titid, Streiu, Ruși, Bățalariu, Bretea-ungurască și cea Romănescă, Slivașul-de-sus și cel de jos, Sânta-Maria-Hațegului, Nălaț, Vadu, Reia, Pâclișa, Cărnesci, Unciuc, Breazova, Grădiscea, Ostrov, Clopotiva, Riu-de-Mori, Ciopeia, Rusoru, Râu-alb, Galați, Puia, Ponor,

Riu-Bărbat, Salasul-de-sus, Cinciș, Măcesci, Șerel, Zăicani, și până la hotarul țerei.

În șapte zile spulberară românii curți de ale tiranilor doueseute și treizeci și doue.

La porunca lui Horea, din toate pivnițele redicară buțile cu vin și rachiu, și le rostogoliră până în Mureș și alte riuri și șanțuri, ca nu cumva otrava lor să aducă mórtea unui român macar.

*

Horea eră în Albac, și porunci lui Cloșcă :

— Să prinzi pre Vasile Goia, și pre ceilalți tirani birei ai satelor Vidra, și celelalte dimprejur, și să-i aduci dinaintea mea la Albac.

— Voiu ascultá, ghinerariul meu, respunde Cloșca, luá cu sine pre căpitaniii sei Ilie Stefu, Iacob Giurcă și Savu Trifă cu căprarii Ioan Tiușanu, Pavel Tiușanu, și Chirilă Suciu din Mogoș, se duse la casa satului în Vidra, și găsind pre Goia, îl luá legat cu mânila la spate, și-l duse la Horea.

Acesta îl întrebá :

— Vasile, cum nu-ți e milă de bieții vidrani, de-i jefuiesci de atâta timp, ca și un lup? Rspunde, și dă-ți odată socotelele.

Goia înțelese, ce-l așteptá; deci se grăbi a se încercá să facă toate, pentru scăparea sa; el zise dară :

— Mă rog, Hore, și vouă, feciori, vă dau tot ce am; numai lăsați-mă în pace.

— A! strigá Horea, zimbînd, adecă vrei să împărțesci cu noi! Dar trebuiá să nu iei, ce nu se cuveniá, nu să ne dai și noue. Rușine să-ți fie! Tu, iubite David Avram, iè-l, și-l rădică în virvul prăpăstii de la Piatra, unde e păretele cel mai drept, și să-l arunci de acolo jos, să se pocăiască în ceea lume, și să se învețe minte și alții.

Avram cu flăcării sei apucá pre Goia, îl duseră, pe

stânca cea mai prăpăstioasă dela Piatră, și-l aruncară jos, de se făcù bucăți.

Cloșca nu mai găsi pre nici unul din birăii celorlalte sate; toți fugiseră.

XVII. *Lovirea Devei.*

In Albac Horea primesce raporturi, și trimite porunci.

Intr'o nópte sosese la dînsul, între alții, căpra-riul Ursu Uibar, și-i raportéză:

— Ghinerariul meu, vin din cetatea Devei. Acolo este adunată cea mai infricoșată putere din comitatul Hinedórei. Intr'insa șede tabla sau scaunul ocârmuirii, și pe lângă deregătorii acestei table s'au ascuns cei mai mulți tirai din totă împrejurimea.

— Ce óste este în cetățuie?

— Grăniceriluj / Central University Library Cluj

— De ce limbă?

— Români.

— Chiamă pre Crișanu, să fie poimâni séră la apusul sórelui la Roșia, la baia lui Pavel Lörincz.

— Voiu ascultá, dómne.

Zicând aceste Uibar, ieși dela Horea, trase cu buciumul, spuse porunca în auzul celui mai apropiet străjer de pe délul Căpățina, și apoi acéstă poruncă se spuse din dél în dél până la Crișanu.

La timpul hotărit, Crișanu sosi la baia lui Lörincz.

Horea îi dede porunca:

— Du-te, iubite Crișene la Mintia de lângă Deva, și adună acolo putere de óste de primprejur. Așteptați-mă, să ieu eu Abrudul, și să vin acolo în fruntea vóstră, și apoi vom lucra ceva nou.

— Voiu asculta, ghinerariul meu.

— Spionii tei să furnice prin Deva.

— Eu singur voiu intrá.

*

E ziua de sâmbătă a douezeci și cincea din luna Octomvrie.

Clopotele cetății Deva sună într'o ureche, căci fruntea oștii lui Horea sosese pe valea Caianului, și ajunge la porțile cetății, fără să aștepte sosirea puterii mai mari și a căpitanilor.

Din cetate ies glóte de unguri nemeși, și—de husari. Pe șesul Murășului se întănesc românii și ungurii. Aceștia strigă :

— Ei, cănilor, nemeșie vă trebuie? să muncim noi la curțile vóstre? — Avram Căndea răspunde :

— Ba să nu ne munciți noue, dar nici noi vouă. Iobaji nu mai sunt; dar nici nemeși nu.

— Numai morți! strigară la acésta nemeșii.

— Morți dară! respușeră românii, se repeziră asupra glótelor de unguri, și tăiară dintr'inșii mare număr.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Când inserá, românii erau la șanțurile cetății.

Ei sar, ca nesce lei asupra întăriturilor, redicând strigătul :

— Trăiască împăratul și Horea!

Zborul lor fú atât de puternic, că sub puștile lor, sub lăncile, cósele, pistólele, buzduganele și cuțitele lor, căzură unguri sumetenie; iar ceialalți fugiră de se inchiseră in cetățuie.

Românii s'au tras acuma inapoi, ca să aștepte sosirea lui Horea cu puterea. In loc de Horea însă, in acea nópte sosiră in Deva mai multe tunuri.

Vădënd acésta, cei din cetățuie in revărsatul zorilor ieșiră, și năvăliră cu atâta repegiune asupra rândurilor romănesci, de mulți dintre ai noștri fură impinși peste ripa Mureșului, de se innecară in valurile lui.

Glótele nemeșilor au prins pre patruzeci și patru de români.

Pe câmpul de luptă au ramas morți in acea și români șeptezeci și doi.

Când sosiră căpitanii pe șesul Mureșului, și vădură, la ce nenorocire a impins pre glóte pripirea, de a spulbera acel iad, inainte de sosirea povățuitorilor, scóseră un adânc suspin, și vărsară câte o amară lacrămă.

Un pândas aduse acuma vestea, că mare număr de nemeși au trecut in Bănat, ca să vină de acolo cu óste mai mare.

— După dînșii, copii! porunciră eăpeteniile, și óstea de români porni in aceeași nópte dealungul Murășului, și apoi le au simțit urgia dreptății multe alte curți de ale tiranilor.

Óste împărătescă erá față, sub comanda colone-lului Carp ; care ânsă nu se amestecă in lupte, cu toate rugămințile tiranilor nemeși ; căci colonelul respundea :

— Jurați să fiți drepti, și nu veți păți nimica.

Astfel, chiar cei ce aveau vre o umbră de indo-ială, înțeleseră acuma, că împăratul a dat porunci in mâna lui Horea.

*

Horea primiá spioni, cari ii aduceau insciințări din tótă țara.

Un călăreț imbrăcat in haine unguresci sosi la Horea.

Erá Ioan Hagi Popa Crișenuț, el veni dela isco-dit și raportă lui Horea :

— „Nemeșii s'au resculat in cete inarmate până 'n dinți, și fac vânătoare asupra românilor, căutând a-și lua isbândire pentru cei căduți in luptele lor cu ar-madiile nóstre. Ca să-și recoréscă focul, au prins pe mai mulți români nearmați de la Brad, de la Hăl-maj și de la Crâstior, și au spânzurat pre mulți din-

tre dinșii;—iar in Cetatea-Albă au aruncat in temniță pre trei sute de români, și-i păzesc husari secui. Acuma vin din cetatea Hinedórei. Pe acolo, ungurii prinseră de pe drumuri o sută și cinci-sprăzece români pacinici și nearmați, și-i inchiseră in cetatea Hinedóra. Ei cerură să li se trimită călăul din Deva, ca să-i omóre pre toți, adăugând, că, dacă nu va sosi curând călăul, ei îi vor ucide cu toporul.

Horea îl întrebă:

— Cine îi păzesc pre acei nenorociți?

— Locotenentul Avram Calliani. Acesta e român!

— Dute, iubite Ioane, la el cu repejunea gândului, și spune-i, că va face păcat de mörte, dacă nu-i va lăsa să se ducă pe acasă, căci ei nu s'au luptat. Spune-i, că-l rog eu.

Ioan Crișenuț zise:

— Voi ascultă, ghinerariul meu, încălecă, porni in góna cea mare, și nu se opriră până la Hinedóra, la locotenentul Avram Calliani, și-i spuse rugăminta lui Horea.

Locotenentul Avram intră la românii cei inchiși intr'o temniță a Hinedórei, și le zice:

— Ascultați, ómeni buni! căpitanul Horea, mi-a arătat, că voi nu v'ați luptat și n'ați supërat pre nimene. Am întrebat dară pre sub-colonelul Carp, și dinsul mi-a in voit, să vă las p'acasă. De aceea, iată, eu mă grăbesc a vă lăsa să vă duceți pela casele vóstre ne mai supërați. Mergeți sănătoși, și mulțămiți lui Horea, că ne-a luminat despre nevinovăția vóstră.

— Să trăiesci, bunul nostru locotenent! strigară cu bucurie cei inchiși, ieșiră, se duseră drept la— Horea, îi sărutară genunchii pentru-că le-a scăpat viața, și ziseră:

— Viața noastră e a ta. Acuma inșiră-ne pintre oștile tale, și in luptă să ne pui totdeauna in frunte.

Lui Horea ii dete o lacrămă de mândrie și bucurie, ii bătù pe umër, și le zise:

— La lupte, cu dumnezeu, copii. Eu vă primesc chiar in garda mea.

XVIII. Voința lui Horea.

Acuma scrise Horea carte cătră nemeși, in cuvintele aceste:

„Sănătate domniilor vóstre, Deregătoriilor comitatului.—Cu cinste vă poftesc, să jurați, voi, și toți nemeșii să jure pe crucea desrobirii, că, după cum a poruncit și împăratul, de acuma nemeși și iobaji să nu mai fie, apoi, că fiecare deregător să se mărginască a trăi din simbria lui; iar alte folóse să nu mai stórcă de la nimene;—tot omul să p'ătască dare cătră țară;—locurile ce nemeșii au răpit de la moșnenii pământeni, să le impartă inapoi tuturor locuitorilor, cu dreptate, după o lege nouă, ce va da împăratul.“

El împătură cartea, și o trimise in Deva, la tabla deregătoriei comitatului Hinedórei; adăogând incunoscințarea aceasta, că, dacă mai mării de la deregătorii tablei se vor invoi a urmă după aceste intocmiri, atunci să redice stég alb pe vèrvul cetățuei, și pela marginile orașului Deva. Dinsul va așteptá patru zile.

Până la acel timp pot să-i trimitá respuns la popa Dănilă din Crâstior.

Cartea a trimis-o priș Gheorghe Marcu, Ion Abrudénu și Petru Abrudénu din Buda.

Atunci ii veni veste, că bucuria românilor și frica dușmanilor e mare in toate părțile, și că chiar nemeși din Brașov au stricat ei inși podul de peste Olt, ca să nu pótă trece armadiile românesci.

Horea chemă acuma mare adunare la Câmpeni. Jude-lui din Ponor îi trimise carte scrisă:

„Sănătate Domniei Tale, jude din Ponor. Vină cu satele Domniei Tale pe joi la Câmpeni, fiindcă am să vă arăt poruncile împărătesci. Pe lângă acele, cari le-am avut, au mai sosit acum altele nouă. Dacă nu veniți, vina este a voastră, fiindcă ați călcat porunca împărătească. Noi vă chemăm cu porunca împărătească pentru ca să se cetască toate în fața voastră, și cartea să se trimită repede la Bucium la Ioniță Dadei, ca să vină și el la Câmpeni să audă porunca împărătească, și tot satul cu voi. Ioniță Dadei să trimită cartea la Lupșa la Popa Simion ca să aibă scire să audă poruncile împărătesci. Și eu Ursu Nicola încă dau porunca acésta la satele de sus, și dacă cineva nu va ascultă de porunca împărătească, acela va fi pedepsit. Cartea să mERGă repede, ca să aibă de scire, fiindcă domnii nu vin joi la Câmpeni, ca să facă pace cu satele.“*)

Celorlalte sate le a scris tot așa.

E ziua a douezeci și cincina a lunii lui Octomvrie.

Sus, pe délul băieșilor, la Gura Corni deasupra Abrudului, e o tabără mare din treizeci și cinci de sate. În capul ei e căpitanul Crișanu. El dă poruncă:

— Să mergem asupra Abrudului, să facem ca toți ungurii ori să se facă români, și ómeni cu dreptate, ori să móră! după porunca împăratului și a lui Horea.

— Să móră! strigă tótă nevăsurata mulțime.

Popa Avram Suluț din Cărpiniș ieși acuma dinaintea căpitanului, și i zise:

— Căpitane, dă porunca împăratului, să o cetim și noi.

— Bucuros, părinte Avrame, răspuse Crișanu, și dete porunca în mâinile preotului.

*) v. Nic. Densușianu, Rev. 1. Horea, pag. 199.

Acesta o despătură, se uită peste ea,—suci din cap, și, într'un târziu strigă cătră glóte:

— Ascultați, ómenii lui dumnezeu, vreți, să vă cetesc și eu porunca împăratului?

— Vrem, cetesce-ni-o, părinte.

— Iată, ce vă scrie innălțatul nostru împărat: „.....să ascultați de tóte deregătoriile împărăției.“

— Bine! respunseră glótele.

— „Să ascultați și de domnii voștri pământeri!...“

— Nu-i bine! strigară glótele.

— Cum „nu-i bine“? N'am cetit eu bine? ori ce-i? Așa poruncesce împăratul!

— Chiar dacă ar porunci așa, tot nu-i bine. De un așa împărat noi n'om ascultá.

— Cum, măi? v'ați intunecat?

— Ba ne-am deșteptat și ne am luminat!

Preotul face doi pași inspre fruntea g'ótelor, redică mâinile și strigă:

— Blăstemul meu dară asupra capetelor vóstre!

Avram Forghiuș, un iobaj uriaș, se aprópie și el de preot, cu toporul redicat, și-i strigă:

— Taci, popă Avrame, om nesocotit și fără inimă.

— Ce vrei, necuratule? strigă preotul.

— Vreu să curăț lumea de tine! strigă Forghiuș, pocnesce pe preot cu toporul drept in cap,—și adăuge:

— Toți cei ca tine să piară!

— Să piară! strigă acuma tótă tabăra, radicându-se mii de lănci, de săbii și de topóre.

Apoi intrară in orașul Abrud, il desrobiră de sub nemeși, botezară românesce pre nenumărați unguri, rupseră din vírvul turnurilor cocoșii și celelalte semne unguresci, puseră in locul lor cruci românesci; și cântară in tóte bisericile numai românesce.

Tot in acele zile, tabera lui Cloșca desrobì Roșia.

În aceste zile unsprăzece sute și douezeci și doi de unguri s'au jurat în legea românească.

*

Horea trecu spre Bucium ca să cheme acolo satele dimprejur, să le arăte și lor poruncile împăratului.

Ionuț Dadei îi zise acum:

— Ghinerare, la Bucium să mergi cu gardă indoită.

— De ce, iubite Ionuț?

— Pentru că acolo poruncesce corcitură de George Sucia, vătavul curții domnesci, și el s'a lăulat, că te va prinde, ca să cetască și el dreptățile cele de la împăratul.

— Atunci me duc fără gardă, căci chiar eu vreau să-i arăt și lui Sucia dreptățile mele.

— Dar el a adunat acolo nesce gornici, cari mie nu-mi plac.

— Cu atâta mai mult trebuie să mă duc, ca să nu credă, că mă tem de ei. Și apoi, ce va fi drept să pățesc, lasă întemple-se mai curând.

XIX. Horea prins.

E ziua de luni, a douăzeci și șaptea a lunii Octomvre.

Pe delul de la Poieni se adună o mare mulțime de iobaji din ținutul Buciumului, și așteptă să sosască Horea.

Vătavul domnesc George Sucia strigă deodată în adunare:

— Ascultați, oameni buni! Când va sosi căpitanul cel mai mare, să-i cereți, să vă deie în mâna voastră cărțile cele dela împăratul, și să vedeți și voi, ce vreau împăratul?

Oamenii se uită unii la alții, și se întrebă ore să facă una ca acesta?

Se incepe un frémăt nădușit, care tot crește, când deodată pe culmea mai apropiată se zărește un pâlc de călăreți. În frunte unul cu infătoșare de împărat, cu o mantie albă și la cap cu o pană albă.

E Horea, cu căpitanii sei!

Adunarea se face în două părți.

Horea cu alaiul seu intră la mijloc, și scóte o hărtie cu o pecete mare.

Sucea iese și el la mijloc, se plécă dinaintea lui Horea și-i zice:

— Să trăesci, mare căpitan. Noi ne rugăm, să ne dai și nouă cartea acea împăratéscă, să vedem ce vré împăratul, și ce ne făgăduesce.

— Iată-o, iubite vătave George; dar scii tu a ceti?

— Nu sciu; ânsă să ne ducem în sat, să chiemăm acolo pe cineva, care să scie carte, și să ni-o cetéscă.

— Aidem, bunul meu vătav.

Ursu Uibar strigă lui Sucia, cu mânie:

— Măi, corcitură necurată, veđi, cum oștile împăratéști stau și ne lasă, să botezăm pre unguri românesce, și să-i aducem la ascultare, vii ori morți, —și tot nu cređi?

Sucia ânsă nu se mișcă dela gândul seu.

Se duseră dară cu toții în sat în Bucium.—Horea cu ceilalți căpitani intră în casa lui Macovei Băieșanu.

Ioniță Dadei, căpitanul din Bucium, plecă în góna calului spre Muntari. Cei ce-l văđură, îl întrebară:

— Unde pornesci, Ioniță?

— Păziți-i bine! le respunse Dadei; și alta nimic.

Tot atunci vătavul Sucia trimise pe un gornic ungur la Zlatna, cu nesce porunci tainice.

Intr'un loc Ioniță Dadei se întâlnește cu gornicul, și-l intrébă:

— Te duci la Zlatna?

— Da.

— Să chemi de acolo putere asupra lui Horea? De ce să te ostenești așa de departe. Putem găsi oameni și aici mai aproape.

— Eu me duc unde-mi spune porunca.

— Eu voiu cercă pe aici. Mergi sănătos.

— De așa sci, că tu vei fi cu noroc, nu-mi așa năcăji să-mi omor calul.

— Lasă-l pe mine.

La aceste vorbe a lui Dadei, gornicul schimbă mersul din galop la trap.

Sórele apune, și vătavul George nu sosesc cu cărturariul seu.

Căpitanul Ionuț Dadei dă pintini calului și alérgă fără suflet la tatăl seu și la doi frați ai sei, și apoi toți patru plécă cu repeciune la Muntari; dau alarma, strigă din fugă:

— Treceți cu arme in Bucium, Horea e acolo;— trec apoi la Sat, și la Cerb, și bat și p'acolo alarma.

In Bucium casa lui Băieșanu e incunjurată de panduri imbrăcați in gornici, cari stau la pândă pe la ferești in casele vecinilor.

Multe visă Horea in acea nópte; dar aceea n'a putut să viseze, că erá prins.

*

Zorile incep a se revěrsá.

— Vine Sucia cu óstea din Zlatna! aude Horea strigându-se pe afară, și iese pe pragul casei.

Din casele vecinilor ies roiuri de panduri, in fețe de gornici, și se uită la Horea cu amenințare.

Pâlcuri de ómeni armați sosesc.

Gornicii se string turnicând mai aproape spre Horea.

Acesta stă cu mânilé incrucisate pe pragul casei.

Gheorghe Sucia se ivesce și strigă:

— Dă-te, Hore, prins. De acum nu mai ești crăișor!

— Ba nu vei rămâne tu om! strigă acuma Ionuț Dadei, sosind ca din pământ; apucă pre Sucia de gât, și-l trânti la pământ.

Cetele din Muntari din sat și din Cerb sosiseră la timp, și într'o clipită lăgă pre netrebnicii panduri, și tovarăși ai lor cot la cot, îi întind la pământ, și numără fiecareia atâtea lovituri cu vergi, până când mai nu puteau sufla! le luară tot ce aveau ca arme, până și cosórele din cizme, și-i lăsară vătându-se și murind.

Horea sărută pe Ionuț Dadei, pe tatăl lui și pre cei doi frați ai lui, strânse mâna bunilor căpitani, cari alergară pentru scăparea lui, bătându-i și cu mâna pe umere, drept laudă, remase domn iubit și temut, apoi ceti buciumenilor cărțile împărătești, și porni înainte cu căpitaniii sei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Fruntașul satului Mușca eră Vasile Macaveiu.

Intr'o séră sosesc la dinsul un pâlce de treizeci de călăreți inarmați, și Macaveiu poftesce pre căpitanul lor in casă. Acesta intră, și intrébă:

— Bade Vasile, mă cunosci, ori nu?

Macaveiu se uită la dinsul și nu putea respunde îndată. Intr'un târziu zise:

— Tu trebuie să fi unul din cei mai mari căpitani de ai ghinărariului Horea.

— Ba sunt chiar căpitanul Horea, bade Vasile,— trimes dela înălțatul nostru împérat, cu porunci. M'ai fi cunoscut, bade Vasile?

— De pe față, de pe frunte și ochi te aș fi putut cunoce; dar mă împiedecă acest cojoc, ce porți, cizmele, ciórecii, și cușma, tóte ca de iobaj, tu ai fost căpitan de călăreți, și ești domn mare.

— Ah! Iubite bade Vasile! Hainele domnesci imi

fac grózá, căci ele sunt semntul călăilor noştri. Eu mă infioresc de ele. Dar hainele iobăjesci mă tot deşteptă, şi par'că le tot aud zicându-mi :

— „Eşti iobaj, eşti rob! Până când?“ şi apoi mai bine mă deşteptă aceste haine de jale, ca să fac, să péră tirana domnie unгурéscă. Apoi mai sunt mândru cu aceste haine, căci sunt ale strămoşilor noştri.

— Această noapte, te rog, să mă primesci, de mas in casa ta.

In acea nópte, Horea, cu garda sa de călăreţi, repausă in casa lui Macoveiu.

Macoveiu erá mândru, a-l primi.

Adouazi Horea îşi intocmí noue oşti, rânduindu-le cu căpitani, cu stegari, gardişti căprari, străjeri, cornaci, meşteri, ştafete, cercetaşi şi pândasi ; şi porniră, iar la munca desrobirii, cum erá şi voinţa şi porunca împératului.

Horea ca un apostol deşteptător, cutrieră prin Muşca, Lupşa, Bistra, Câmpeni, şi Vidra, invětà glótele ce să facă, şi cum să se intocmescă; trecù apoi cu garda sa de voinici armaţi la Mărişel, şi pe aiurea, şi in curênd avù aleşi un mare număr de căpitani şi alţi povăţuitori.

El porunci ferarilor din Albac, Lupşa, După-Peatră şi Joajul-de-jos, să facă ziua şi nóptea lănci şi săbii după cum le arătà el, dându-le forme de lemn.

Căpitanul Crişanu intocmí cete de călăreţi, ii inarmă bine, şi-i invětà măiestria armelor ziua şi nóptea, precum şi comanda in limba românéscă.

In satele de unde biraiiele şi juraţii fugiseră, Horea puse pre alţii in loc.

Oştile românilor desrobiră aşá Muşca, Lupşa apoi Ofenbaia, Mogoşul, Cricăul; apoi Ompoiţa, Ighiul, Ighiulul, Ţelna, Bucerdea-vinósă, Craiova, Vulperul şi Vinţul-de-jos.

Ele trecură apoi in comitatul Clujului şi inain-

Sub povățuirea căpitanilor de pe acolo, adevărat în Bogolia și Ion Bercia din Sălciua, Ion Iárai în-Georgiul-Trăscáului, George Nicula și Simion Ț din Vale.

În acest comitat au desrobit Sălciua, Sângeorgiul-úului, Pociaga, Lunca, Șidolmul, Ocoliușul, Valea, ul, apoi Bura, Măgura, Berchișul, Runcul, Oco-, Bicálatul, Surducul, Ciagzul, Hidișul, Cicául, Chișul; de aici trecură în comitatul Sibiului, și oiră Vinerea, Cióra, și Tártăria.

Acum cùră apoi în comitatul Aradului, povățuiți de că-
i: Ioan Lucaciu din Zam, Ioan Lupenciu din
..., Ioan Manu din Ilteu, Ursu Ribiță din Cerbi,
Toma Micula din Sălisce, George Brănescúnu, Ioan
Lăpádatu, Tripa Grozavu și Ioan Tămaș din Sobor-
șin, și Jucu Celmegénu din Conopi.

Sub povățuirea acestora desrobiră Petrișul, Săliscea,
Ilteul, Tocul, Soborșinul, Totvaradia și Ghiulița; a-
poi Vinescii, Berzava, Conopul, Căpruța, Otvoșul, Va-
lea-Milova, Halalișul, și Peciova.

*

E ziua a doua din luna lui Noemvre.

Avram Vasile de la Lupșa sosese delá drum, și
raportéză lui Horea:

— Alaltăieri, Cloșca a inchiét pe délul delá Tibru
cu óstea dușmană oprirea armelor pe timp de opt zile,
în cari să ne vină încuviințarea celor ce cerem.

Apoi sosi Avram Nariță, și i vesti — Episcopul Ghe-
deon Nichitici, s'a pus din tóte puterile, să impedece
pre români, de a se luptá pentru desrobire, și prin
ajutorul unor protopopi, a dat porunci tuturor pre-
oșilor, cu grozave amenințări, să nu lase pre ómeni
să se lupte.

Horea zise:

— Părintele Ghedeon? Il cunosc bine. Cu atáta ne

vom luptá mai cu bárbăție; —și porni din nou cu oștile sale.

XX. Horea-impărat.

E ziua a noua a lunii Noemvrie.

Subcolonelul Schultz e cu o mare óste pe șesul cel mic de lângă Câmpeni, pe șesul Țarinei.

De pe délul Capri se cobórá o cétă de români nearmați, decât numai cu măciuci în mâni.

Schultz le iese înainte.

Românii sozesc, și se despart în doué părți. Din-tre dinșii ies doisprăzece betrâni, după dinșii căpitanul Cloșca, și la urmă însuși Horea.

— Domnului sub-colonel cinste și sănătate! zice Horea.

— Dumneata ești Horea, mai marele oștilor iobăjesci?

— Eu sunt.

— Să vii la Tîbru, dar fără óste, numai tu cu căpitanii tei, ca să spuneți comandantului, ce doriți.

— Nu mergem.

Schultz strigă acuma, cătră cetele românilor :

— Ascultați, ómeni bani! voi, glótelor! Căpitanii voștri nu vroiesc să vină, să arăte maimarilor împărătesci durerile și cererile vóstre. Dați-mi-i voi.

Horea și cu Cloșca făcură doi pași înainte.

— Noi să ți-i dăm? Le ți-i tu! respunseră acuma glótele, și cu strigăte și chiote se adunară tot mai înainte, tot mai înainte, cu zgomot amenințător, cuprinđând pre căpitani mai de tot între dinșii, cu Schultz cu tot.

Acesta înțelese pornirea horenilor, și se grăbi a se întórce la cetele sale fără Horea.

*

Oștile lui Horea ajunseră în inima țerei la porțile Aiudului și ale Turđii; și el primí însciințări, că toți

vom luptă mai cu bărbăție; — și porni din nou cu oștile sale.

XX. Horea-impărat.

E ziua a nouă a luni Noemvrie.

Subcolonelul Schultz e cu o mare oște pe șesul cel mic de lângă Câmpeni, pe șesul Țarinei.

De pe délul Capri se coboară o cétă de români nearmați, decât numai cu măciuci în mâni.

Schultz le iese înainte.

Românii sozesc, și se despart în două părți. Dintre dinșii ies doisprăzece betrâni, după dinșii căpitanul Cloșca, și la urmă însuși Horea.

— Domnului sub-colonel cinste și sănătate! zice Horea.

— Dumneata ești Horea, mai marele oștilor iobăjesci?

— Eu sunt.

— Să vii la Tibru, dar fără oște, numai tu cu căpitanii tei, ca să spuneți comandantului, ce doriți.

— Nu mergem.

Schultz strigă acuma, către cetele românilor :

— Ascultați, ómeni buni! voi, glótelor! Căpitanii voștri nu vroiesc să vină, să arăte maimarilor împărătesci durerile și cererile vóstre. Dați-mi-i voi.

Horea și cu Cloșca făcură doi pași înainte.

— Noi să ți-i dăm? le ți-i tu! respunseră acuma glótele, și cu strigăte și chiote se adunară tot mai înainte, tot mai înainte, cu zgomot amenințător, cuprinđând pre căpitani mai de tot între dinșii, cu Schultz cu tot.

Acesta înțelese pornirea horenilor, și se grăbi a se întorce la cetele sale fără Horea.

*

Oștile lui Horea ajunseră în inima țerei la porțile Aiudului și ale Turđii; și el primí însciințări, că toți

El porunci lui Crișanu, să adune o óste la Homorod, una la Juaj.

Popa Zaharia din Bretea îl ajută aci mai cu inimă.
O óste de horeni cuprinse Iliá din nou.

Mogoșenii, Ponorenii, și Remetenii se adunară în tabără în munții Mogoșului, sub comanda tinerului Ion fiu al lui Horea.

Cei de la Lupșa, Ofenbaia, Cióra, Brezesci, și alte sate din prejur tăbărau la Ofenbaia, sub comanda lui Cloșca.

A treia tabără erá în Zărând sub Crișanu; iar a patra la Albac, sub ochii însuși ai lui Horea.

Horea ținea sfat cu căpitaniii sei, pe o culme lângă satul Remeți.

Avram Vesa Deheleanu sosi și îi aduse o mare veste dîcând:

— O ștafetă împăratéscă a sosit la Sibiu, la scaunul guberniului, cu carte nouă de la împăratul, prin acea carte împăratul ocărăște și amenință pre nemeșii resculați, zicându-le că nu au dreptate de a se buluci, căci românii nu caută să-i plece sub domnia lor, cum plecaseră ei pre români. Tot odată împăratul mustră aspru pre gubernatorul Bruckenthal, scóse din deregătorie pre cei mai mari vinovați, trimițend pre contele Iancovici, să cerceteze cu dreptate despre suferințele iobajilor.

Mulți ani să trăiască înălțatul împărat! strigá Horea,—și aduse:

— Copiii! de acuma, să știți, că nu mă mai indoiesc. Véd în sufletul meu țara desrobită. Véd copiii voștri desfătându-se nebătuți de biciul dușmanului... Tótă țara Ardélului va fi iarăși țară románéscă, va avé legile ei, drepte, părințesci, sfinte, va avé cap un român. Eu voi fi între cei de pe urmă străjieri.

Cloșca se grăbi a adauge;

— Tu vei fi craiul nostru; căci nimeni altul nu e în

stare a apărá țara, cum o vei apărá tu. Tu să fi craiul Ardélului.

— Cum? măi! da pentru crăia ta m'am luptat eu? vênător de domnie sunt? nu unul, ca și voi, luptător pentru a desrobí némul? pentru a face, ca tot românul să fie craiu peste sórta lui?

— Când némul va fi desrobit gata, atunci va puté altul să se suie pe scaunul crăiei. Ânsă, până când mai avem de luptat greu, până când abié s'au deșteptat și desrobit șapte ținuturi și parte din altele, până când numai cu sabia in mână putem să facem câte un pas peste dușmanii turbăți, avênd sub arme abié doue deci de mii, până atunci numai un căpitan póte să ne fie craiu și poruncitor, un craiu căpitan; și acela numai tu poți să fi, care astăzi ești inaiève craiu peste jumătate țara Ardélului. Și împératul te a cunoscut așa. Și apoi uiți, cât de anevoie se deșteptă ómenii din unele ținuturi? cât de cu întârziere se imbracă in arme? Scii tu pentru ce? Din nenorocita lor indoială, cum să asculte? de cine? să le respundem: „De craiul vostru!“ și atunci ei vor fi fericiți de a ascultá. La numele de „craiu al românilor desrobiți“, ca de un farmec trebuie să se scuture din amețala indoielei și neascultării, și să se bucure, vędênd, că ne am ales domn pe adevératul tată și apărátor, craiu căpitan peste Ardélul desrobit! Eu cred, că trebuie să trimiți la toți românii din tóte părțile cărți de deșteptare, ba chiar porunci, ca de la cea mai înălțată căpetenie a lor, ca de la voivodul lor, pentru ca îndată să se deștepte cu toții și să deie ascultare..... Scrie-le acuma, scrie-le, Măria Ta!... strigă Cloșca, aprins de un nou foc de insuflețire.

In acea clipă, doi voinici se furișară la o parte, șoptind unul cătră altul:

— Auđiși?

— Auđiiu.

— Nu uitá.

— Nici tu.

— Să mergem la Măria Sa domnul Hollaky.

— Să mergem! și să-i spunem.

Ei porniră și ieșiră din tabără.

Erau spioni unguri. Tolvaj, pe românesce Tălhariul, și cu Ördog, adecă Dracu.

Când zise Cloșca „Scrie, Măria Ta“,—Horea sări ca de pe foc, și se răstî la dînsul:

— Ce cuvânt grăiși, Ioane? Eu, preocupet de cununi crăiesci? eu hoț de scaune domnesci? Să nu mai cutezi a zice încă odată asemenea cuvânt, căci din acea clipă să nu te mai vîd in ochi! Eu primesc sfaturile tale; nu primesc ânsă mărirea domnească, ci remân curat numai ostaș, ca și tine, Ioane!

— Ei, dar dacă alții, fără virtutea ta, au putut fi voievođi, cum Lirțoiu și Stanislav, voievođi pe ținuturile Oltului, Ioan, voievod asupra Bănatului, Milutin, voievod al Mehădiei, Raia și Stoica voievođi ai Caransebeșului, Bolia, voievod al Zărandului,—Négu, Ioan și Petru tot voievođi peste ținutul Beiușului;—dacă au putut fi Stanislau și Balcu voievođi peste Satumare,—Vlad și Nicolae, peste Cluj, Dăbâca și Solnoc, —

— Opresce-te, Cloșcă! strigă Horea,—Cloșca ânsă nu putea a se oprî, ci urmă înainte:

— Dacă Stefan, Ioan, Bogdan, Balcu și Dragu, au putut fi voievođi peste Maramureș—alții crai peste Făgăraș și Chioar, dacă un Jacob a putut fi craiu și voievod aici peste ținutul Abrudului,—apoi nu va fi craiu Horea, care astăzi e domn peste șapte ținuturi?!.... se va închiná el póte unui fiu de lepădătură, unui—Stefan Trif, ori altui spânzurat?

— Ah! Cloșcă, Cloșcă, limbă-lungă, și minte-a-

prinsă ! de ai sci tu, că cu aceste cuvinte imi sapi grópa !... atunci ai tăcé...

— De acuma tac, dómne. Iată, tac. Acuma m'am recorít.

Peste câteva zile se infăţoşè la imperatul Hollaky cu Eszterházy, şi-i spuseră :

— Horea a resculat Ardélul asupra puterii împèrătesci, şi s'a pus el singur craiu şi domn peste ţară.

Impèratul strigă :

— Se póte ?

— Da, înălţatul nostru împèrat; iată, îndură-te a vedé aceste documente. Ele sunt paşapórtè iscălite de Horea.

Impèratul le vedú, stătú puţin pe gânduri, şi apoi dete porunci să pornéscă oşti împèrătesci spre Ardél.

Hollaky scrisè apoi episcopului Ghedeon Nichitici carte, poftindu-l, să induplece pre Horea, să se opréscă cu redicarea iobajilor.

*

Pe valea Arăđii merge Todor Mihăilă, buciurmând in toate părţile şi chemând pre români la câte o vorbă.

Acuma ajunge pe délul Alunului. Aci găsesce in margina pădurii intr'un loc şapte ómeni, şedènd im-prejurul unui foc. Unul dintr'inşii se scólă in picióre, şi l intrébă :

— Da ce mai vii, Todore, şi pe aici ?

Todor, in loc de a-i respunde, il intrébă :

— Unde ţi-i casa, Trifule ? dar ale vóstre, Nuţule, Gheorghe, Simióne şi ceialalţi. — Stefan Trif il intrébă din nou :

— Ce ? me cunosci ?

— Respondeţi repede unde v'aţi retăcit ? póte p'aici ?

— Aici in pădurea Radacului.

— Aici sunteți ca ascunși de lume. Dar stați; in care căpitănie sunteți, de vă găsesc așa fără grije?

— In ce căpitănie să fim? Noi nu suntem ostași.

— Nici până astăzi? și cum ați scăpat de pedepsa ghinărariului?

— A cărui ghinăriu?

— A lui Horea, voinicilor.

— A lui Horea! întorce Trif, eu am scăpat de mânia lui Horea; dar nu știu, el cum va scăpa de mânia mea...

— Stefane, dacă tu ai timp de glumit, eu nu am. Să știți, că vă însemn in óstea tinărului căpitan Ión Horea. Când veți auzi buciumul meu a doua óră, să veniți cu repejune pe délul Capri, ori dacă nu, apoi să vă ascundeți sub pământ Acum rămâneți sănătoși.

— Am să ascund eu pre Horea, al teu in pământ!... mormăi Trif pînre dinți, dar nu in auzul lui Todor, care plecà inainte, tot buciumând mai departe prin pădurile și văile Bihorului.

*

Drumul de la casa lui Balcan până la Albac merge pînre frumóse dumbrăvi.

Prin amurgul noptii un călăreț zboră pe sub aceste dumbrăvi spre Albac.

O grăbire inaripată il duce ca gândul. Așa numai acela zboră, care duce o mare veste unor ființe scumpe, cărora se inchină cu tot sufletul.

Acest călăreț e Horea.

Bucuria lui nui mai póte incăpe in inimă; și el se teme, să nu i-se despice pieptul.

La puternicul resunet al hórilor lui, ca de un farmec se deștéptă, chiar și din somn, toți pădurarii, gornicii, păzitorii și ceilalți locuitori ai acelor dumbrăvi, și le ascuită cu indulcire și mirare.

*

Miezul nopții e aprópe. Căsuța din crângul Ferigetului e cuprinsă în adâncă tăcere.

Numai un suflet de om vegheză la zărea unui focușor din vatră. Acésta este I'ina. Ea șede pe o lavită, și tórce liniștită, păzind pacinicul somn al copilului seu mai mic. Gândurile ei urmăză pre soțul seu Vasile și pre fiul seu Ioan pe căile depărtate ale sorții.

Deodată numai se cutremură, căci aude pași de om apropiindu-se de ușa casei, apoi aude ușa tindei deschidându-se, și la urmă vede, că și ușa casei se deschide încet.

— Vasile! strigă ea deodată, cuprinsă de cea mai dulce bucurie.

— Ilino! răspunde Horea, îi sărută fruntea cu sfântă căldură, și o intrébă cu mirare:

— Cum? Ilină, așa de târziu ședi deșteptă?— Ea îi răspunde:

— Nu pentru alta, ânsă m'au spăriet nesce ómeni rei cu nesce cântece, care....

— Cu ce cântece, scumpa mea?

— Ah! cu nesce cântece mai bine nu ar cântá așa nimene, niciodată....

— Cum?

— Mě tem a-ți și spune.

-- Tě rog, Ilino, spune-mi, ca să ridem amândoi.

— Ei cântau așa:

Pân'a fost Horea 'mpërat,
Domnii nu s'au descălțat,
Nici în pat nu s'au culcat,
Prânz la masă n'au mâncat.

Apoi mai cântau și așa:

Craiul, finu Niculesc,
Pe care Horea 'l numesc.
Până Horea-a 'mpărăit,

Domnii n'au uâncat din blid.
De când Horea i împărat,
Domnii 'n pat nu s'au culcat.
Numai pe pământ uscat,

De ar împărăți un an,
Nu s'ar mai culcă șuhan *

Așa cântau.

— Ah, draga mea, de aceste cuvinte tu te ai spăriet?

— M'am spăriet, și mă tem, când le aud.

— Scumpa mea, nu te teme; căci ele nu sunt de cât jucăria sermanilor iobaji desrobiți.

— Dar eu când aud vorbă de mărire, de domnie, de crăie, nu știu pentru ce, îndată mi se și pare, că vęd mörtea.

— Ilino, eu m'am hotărit la viață și la mörte; ânsă de acum am ajuns, de nu mai gândesc la mörte; căci lucrurile nöstre s'au întors spre bine.

Ilina începü a suspină greu, și zise:

— Tu te vei face domn mare!

— Și îți voiu mulțămi chiar ție, pentru înălțarea mea.

— Cum? Chiar mie?

— Adu-ți aminte, Ilino, când mi-ai z'is, cam intris: „Iată căpitanul scailor!”

— Dumneșeule! Așa dară eu sunt vinovată!

— Ba ție trebuie să mă închin, pentru că prin acele cuvinte ale tale, ca prin o scântie din ceriu, m'ai aprins să mă fac adevărat căpitan, și să desleg némul nostru din lațurile robiei.

— Tu te vei face împărat, și apoi atunci, vai de Ilina, sermana!

— Ilino, nici am să me fac împărat, nici așa cuvinte de frică să nu-mi zici! Nu veți tu, cum eu

*) Nici odată.

nu schimb niciodată sumanul meu de iobaj, cizmele, cușca, traista, nimica!

— Dar ce ai de gând să mai faci?

— Am să desrobesc Deva; apoi am să prefac în români buni pe ungurii din Zlatna, din Galda, din Aiud, Cluj, Feneș, Gilău, Sâncraiu și Zam, până la Huedin, și așa tot Ardealul. Eu și cu Cloșca, vom pune deregători și judecători tot numai români, și noue numai împăratul ne va porunci.

Ilina se rugă cu lacrimi în ochi:

— Vasile! Destul ai făcut. Nu mai umblă pe drumurile morții. Oprește-te.

— Să las Ardealul jumătate robii? Acesta n'aș pute să o fac.

— Te rog, Vasile, dacă ți-i milă de lacrimile mele. Oprește-te.

— Ilino, eu sunt în mijlocul unui vârtej. Nu m'aș pute opri, chiar de aș vré; trebuie să merg înainte până în capet, la viață ori la mörte.

— Dumnezeule! Au să te omóre! Vasile, gândește, cu ce feluri de mörte unguriiucid pre români! îi trag în țapă,—

— Fie!

— Îi frâng cu róta!

— Frângă-me!

— Îi taie în patru bucăți!

— Taie-me!

— Îi ard în foc, de vii!

— Ardă-me, căci mai reu me arde iobăjia la nemeși unguri!

La aceste cuvinte, mii de săgeți treceau prin inima Ilinei.

*

Un bucium se auđi sunând, ușa casei se deschide, intră Ion Hagi Popa Crișenuț și 'ncepe a grăi cătră Horea.

— Dómnne! întăresce-ți inima, acuma mai mult decât totdeauna.

Horea zimbì.

Iina se cutremură, și se uită la fața lui cu cea mai adâncă incordare.

Crisenuț urmă:

— Am colindat pe la toți străjerii, am luat limbă de inștiințare de pela toți spionii și pândășii noștri. Iată, câte s'au întâmplat:

Mari oștiri veniră din țara unгурescă, și incinseră munții din tóte părțile ca într'o verigă de fer. Veni generalul Koppenzollern cu doue regimente, apoi De Vins, Károly, Sturm, cu dragonii din regimentele Wiirtemberg și Berlichingen, putere de grăniceri, secui și alții, de înăintară până la Dobra, Iliă, Deva, Orăscia, Vinț, și până la Cetatea-Albă.

Horea zimbì din nou, și respunse:

— Oștile împăretesci nu vin lasupra noastră, ele vin într'ajutorul nostru.

Un călăreț sosi acuma, intră in casă la Horea, și-i zise:

— Eu sunt dela présfântul protopop Iosif Adamovici, și îți aduc acéstă carte; — și dedù lui Horea un răvaș.

Horea cetì într'insul:

„Fiule Hore, présfântul meu domn episcopul Ghe-deon îți trimite prin mine inștiințare, că înălțatul împărat îți poruncesce, să te opresci din calea negliuirilor tale, și dînsul te va iertă,”

Horea zise călărețului:

— Să duci dela mine acest respuns:

— Nu cer iertarea împăratului; căci noi nu facem decât dreptate, ne desrobim din un jug nedrept și strigător la cer, după cum vié și împăratul.

Când zise aceste cuvinte, pe fruntea lui trecú ca un nour de negre presimțiri.

XXI. *Brutus.*

Până în zori de ziuă tot sosiră căpitani, apoi spioni și iobaji cu tot felul de inșiințări, care de care mai întunecate și mai amenințătoare.

Mai apoi veni un gardist drept de la episcopul Ghedeon, și dădù lui Horea o carte. Horea ceti :

— „Să oprești redicarea iobajilor, să-ți ceri iertare, și împăratul te va iertă“.

Un alt vestitor sosi și-i spuse :

— Dómne, husarii fac vênătóre să prindă pe fiul teu Ioan, care e căpitan la Mogoș.

— Pre fiul meu?...

Ilina cădù în genunchi cu grăbire dinaintea lui Horea, își puse mânilé ca de rugăciune, și zise cu graiu tremurător :

— Vasile! fie-ți milă de fiul teu !

Acuma intră Cristea Nicola, și zise :

— Curtea se umple de căpitani și iobaji ; și veni și un călăreț ca sol trimis de cătră maiorul Stoianici, și nu vre să între în casă, ci cere să iesi în curte, ca să-ți deie o carte.

Horea ieși. Călărețul se închină, și-i dedù doue cărți.

Horea ceti într'una în auzul mulțimii, ce eră adunată în curte.

— „Hore, fiul teu Ioan e în mânilé noastre, închină-te, iscălind cartea de supunere, și fiți iertați cu toții“.—Acuma despătură pre cealaltă, cartea de supunere, pe care cerea Stoianici să o iscăléscă—și ceti :

— „Eu, Horea, sau Ursu Nicola, me închin înaltei dregătorii a țerei, cer iertare, și făgăduesc că nu voi mai resculă pre nici un iobaj...“

Horea se oprì din cetit ; se uită la sol, și zise cu linisce de pétră ;

— Eu să iscălesc asemenea ingenunchere?—Zicând aceste cuvinte, strinse cartea grămadă în pumnii sei.

ce sunt împrejurul seu, apucă lancea, sabia sa și un bucium, saltă pe aprigul seu șoim, ieși cu repegiune și porni înainte pe drumul Câmpenilor, strigând:

— Treziți-vă voi, morților! și haideți de vă luptați alături cu mine!.....

Toți cei de față ânsă strigară și ei insuflețiți:

— Și noi mergem, mergem și noi!—Și se porniră după Horea cu toții.

Horea dedù apoi lupte la Remeți, Ponor, Lupșa, Stănița, Blăjeni, Dupăpétră, Buceș, Brad, Buruieni, și mai la fie-care sat din munții Abrudului.

Vedënd Horea că munții sunt incungiurați din tôte părțile, dădù porunci, zicând:

— Toți ostașii noștri să se apuce indata să facă întreite tăieturi de păduri la Mogoș, la Remeți, Buceș, Dupăpétră, Vulcan, și peste tot locul în ținutul Negrilesei, să ingrădescă cu trunchi grămădiți satele vecinașe, și să închidă tôte drumurile și trecătorile.

Sute de topore și de feresteie începură a cântă prin tôte acele păduri; — și o muncă de urieși se indeplini.

Horea trimise stafete din sat în sat, să spună, ca toți să se redice în apărare bărbătescă; și dacă-l vor asculta pre el, némul și vița românilor din Ardél în veci nu va mai fi pusă să asculte de unguri.

Românii se luptară apoi ca nișce lei.

În ziua a șeptesprăzecea din luna lui Noemvre se luptară sub comanda lui Crișanu la Remeți, apoi la Brad, și sfărmară oștile lui Șulț și ale lui Stoianici.

În aceste lupte românii își strigau unii altora:

— Odată cu capu, feciori! căci vine Horea cu țara!

Stoianici își luă ajutóre, și se întorse spre Hălmaș.

Crișanu se puse la lucru dimpreună cu bunii sei căpitani Gheorghe Marcu dela Crâstior, Toma Berna dela satul Vaca, Ioan Faur din Tomnatec și Vasile Sgârciu din Selisce, nepotul lui Cloșca, adu-

nară atâta óste de români, că Stoianici nu mai cu-tezà a se luptá, ci înşelà pre Crişanu, cu vorba, că el vré să se impace, făgădui marea cu sarea, până ce Crişanu, om cu bună credinţă, primi acea împă-căciune ; românii se imprăsciară, descărcându-şi pus-cile in vânt.

Stoianici se întórse apoi ca pe furiş.

Tot in acele zile, românii bătură óstea maiorului Dolcinengo la Lupşa.

Cea mai mare óste se apropia de Mihăileni sub comanda sub-colonelului Kray. Acesta se spăria de óstea lui Horea, şi cerù ajutóre.

Mai ântâi se apropiè óstea de secui a urieşului Házy, cel mai puternic şi mai vítéz căpitan, căruia pentru măiestria lui in lupte ii ziceau Mesterházy, adecă Meşterul-Házy.

Horea aşteptá pre Kray la Mihăileni, când deo-dată sosese la dînsul un călăreţ, şi-i zice cu grăbire :

— Dómne! veste rea pentru tine. Ascultă : Mi s'a spus in Albac, că unu Stefan Trif a arătat mai ma-rilor că tu ai fi murit, şi ei apoi vor să prindă pre soţia ta, să o arunce in temniţă ; după obi-ceiul lor.

Horea pornesce in fuga cea mare spre Albac, zicând :

— Despre Trif cred că va fi făcând şi această négră uneltire.

In drum il întélnesce un pândaş, ii face semn, şi-i vestesce :

— Dómne, Mesterházy e la Valea-Vinţii, cu o miie de husari

— Ah! mare veste imi spuseşi, căci de mult il căutam.

Zicând aceste cuvinte, se opri din drumul spre casă, se întórse la óstea sa, şi strigá ;

— Să vină după mine Ioan şi Stefan Ispas, cu ce-

tele lupșenilor! mai luă o sabie, de avù acuma doue, și porni înspre Valea-Vinții.

Cei doi căpitani cu călăreții lupșeni porniră după dinsul, și curând zăriră cetele lui Mesterházy.

Horea strigă de departe :

— Mesterházy, ieși în fața mea, dacă ai inimă.

Urieșul îi răspunde ;

— Bucuroș, pentru că, de pe mantia ta și de pe pana ta cea albă, ved că tu trebuie să fi chiar Horea, împăratul Moților !

— Sunt chiar Horea.

O clipită stătură, și se măsurară din ochi unul pre altul.

În cea următoare deodată redică amândoi săbiile, și se aruncă unul asupra altuia.

Săbiile lor se întâlnesc, se ciocnesc una cu alta. A lui Mesterházy îi zboră din mână.

Iată, ți-o dau pre a mea, ține, strigă Horea, și îi întinde sabia sa.

— Ești prea mândru, craiule! Da tu cu ce să te aperi?

— Nu-mi purtă tu de grije, ie-o; căci iată, eu mai am una.—Horea redică altă sabie.

Mesterházy primește sabia, o stringe mai tare, o redică, și dă cu ea spre capul lui Horea.

Acesta o dă în lături, și cu iuțala fulgerului îl lovesce pre Mesterházy, de-i taie brațul drept de la umăr.

Mesterházy lunecă de pe cal. Horea se scoboră și el, și pășescă cătră dușman; ânsă acesta cade acuma la pământ; căci lupșenii sosind, deteră din depărtare focuri, luând la ochi mai ântăi pre Mesterházy, spre a păzi pre Horea.

Husarii vedând mórtea căpitanului lor, se turbură. Unii pornesc să fugă; alții îi întorc înapoi.

Lupșenii sosesc, în frunte cu cei doi căpitani Ispas;

se incaieră cu husarii în crâncenă luptă ; îi taie pe jumătate ; ceilalți se pun pe fugă ; lupșenii după dinșii, și mai taie mare număr.

Horea face un semn. Cornurile și trimițele îi chiamă înapoi ; ei se adună la loc împrejurul ghinerariului, și își ieu repaus cu toții.

XXII. *Biruința uneltirilor.*

Óstea cea mare se adună la Mihăileni în frunte cu căpitanul Micula Bibarț din Blăjeni.

Peste câteva zile, Horea cu remășițele călăreților sei lupșeni, merge într'acolo în greul nopții. La fiecare străjer întrebă, ce face Bibarț cu óstea ?

Nici un străjer nu avea nici o cunoștință despre el.

Apăsător de o adâncă grijă înaintă dară în fruntea vitejilor sei lupșeni.

Pe un șes numai ce zărește prin întunecime nesce movili. Se apropie de ele. Un greu gemet îl scutură din visurile treziei sale. El se oprește. Ascultă.

— Cine-i ? Cine geme ? strigă el.

— Eu sunt. Aici, în virvul movilei.

Horea descalecă, pășesce să se suie pe movilă. Deodată ânsă sub picióarele sale simte trup de om. Infiorat, face doi pași înapoi.

Episcopul Ghedeon Nichitici se preumblă prin palatul său fără grije, când, într'o bună demință, intră la dânsul un gardist ungar, și îi dă o hârtie pecetluită. Însul o despecetluiesce, o cetesce, și, cetind-o, fața lui se face când albă când roșie. Eră carte dela cancelarul Ardélului. El cetì :

— „Părinte Ghedeon ! Nu mai putem birui pre blăstămatul acela de Horea. A ramas să ne rugăm să-l biruesci Sfinția Te....“

— Eu să-l biruesc! pre Horea!

„...Când el eră căpitan in óstea împărătéscă, și se făcù vestit, Sfinția Ta te ai lăudat, că el ți-a venit odată in gazdă.

Acuma dară te poftesc, că, dacă nu poți să-l indupleci, să se astâmpere el, să-ți astâmperi tu turma ta de iobaji, căci dacă nici acuma nu o vei face să se astâmpere, apoi vei înțelege singur, că nu vom mai avé de unde să-ți mai numărăm plata celor cinci mii de gălbănași pe an...“

— Adecă me va alungá din scaunul episcopiei!

Episcopul se bătù cu pumnii in cap váietându-se:

— Dómne, cine m'a pus, să mă laud atunci că am cunoscința acestui drac impelițat! Așá mi se cuvine!

Apoi chemà diaconi scriitori, și până adouazi trimise la toți protopopii de sub domnia lui cărți, prin cari poruncesce întregului popor al seu, să se lepede de Horea.

A treiazii porni și el însuși și nu se oprì până in tabera oștirilor unguresci ale subcolonelului secuie Kray. Cu acesti umblà la Tebea, la Brad, la Crâștior, apoi colindà in tóte celelalte părți de colo colo, și porunci tuturo: iobajilor, să deie armele, și să se astâmpere pe acasă, făgăduind el de la dînsul, că ungurii îi vor desrobí pre români, ei de la sine.

Iobajii se incređurã in făgăduințele episcopului și ale protopopilor sei și se imprăsciară p'acasă unii după alții.

Remase numai óstea de sub comanda căpitanului Micula Bibarț.

Horea pornì din nou, cu o neobosire de adevérat urieș, și adunà cete noue imprejurul Cămpenilor.

Intr'un loc maiorul Stoianici întélnì o cétă de români comandați de un căpitan de ai lor, și-i întrebà:

— Da unde vă duceți, feciori? imprăscieți-vé pe acasă. Ei respunseră:

— Unde ne a poruncit împăratul nostru, acolo ne ducem.

— Da cine-i împăratul vostru?

— Horea,—respunseră voinicii, și își urmară drumul spre Câmpeni.

Óstea lui Bibarț erá pe culmile dintre Mihăileni și Blăjeni.

Episcopul Nichitici in fruntea oștii lui Kray trecù prin Mihăileni și Sdrapți, și sosì la trecătórea cea strimțá dela Blăjeni.

Românii dau focuri de pe stânci și din păduri.

Kray înțelege, că aici ș'ar puté găsi mórtea și el și tótá óstea sa. Deci se opresce, se dá inapoi pe un mic șes, și redică stég alb; apoi chiamă pre Bibarț, ca pentru împăcăciune.

Bibarț se scobórá cu garda sa.

Când sosesce in vale, Kray și cu óstea sa nu se mai vedù; dar doi protopopi se apropiau de comandantul român; și unul îi grăi:

— Iată, iubite fiule, óstea unгурéscă s'a tras inapoi, ca să cređi, că noi venim cu adevérată pace, făgăduindu-ți, precum și tuturor iobajilor resculați, că tóte, câte cu drept cuvênt cereți, se vor implinì. Chiamă aci tóte cetele, să le arătăm și lor iertarea lor și implinirea celor ce au cerut și cer.

— Bine că a dat odată dumnezeu, respunse Bibarț, porunci, de buciumarii chemară tóte cetele in vale in gura strimtorii Blăjenilor; — apoi stătură la intocmirea tuturor amênuntelor de împăcăciune.

Când tótá óstea românilor erá in vale, protopopii își luară ziua bună dela Bibarț, și plecară cu re-pejune.

In acea clipită, aerul fu despiciat prin ascuțitul sunet al unei trimbițe unguresci de návală.

Deodată ai noștri fură cuprinși de mirare, neînțele-gând, ce este; ânsă îndată pëtrunseră cu mintea lor,

că ungurii s'au suit pe furiș, prin păraie și văgăuni, până când cei doi întunecați copoi ai lor făcuseră pre români să se scobóre toți in vale. Ei înțeleseră, că erau incungiurați ca într'o cursă. Dar nu aveau loc, pe care să se înșire in rânduri de bătaie. Deodată se pătrunseră cu toții de scirea, că erau in gura morții. Nu le remase, decât a-și vinde sângele cât mai scump.

Ungurii incepură de jur împrejur a da foc asupra lor. Bibarț dă pînteni șoimului seu, redică sus buzduganul seu de aramă și pornesce in gónă turbată spre fruntea călărimii lui Kray.

Adiutanții acestuia ii ies înainte; Bibarț se ciocnesce cu ei, sfarmă capetele celor mai din frunte, și-i dobóră la pământ. Ceialalți, dimpreună cu garda lui Kray il incunjóră; el își face împrejurul seu o rótă de aramă; bunul lui șoim cade cu pieptul sângerând; Bibarț se redică in picioare, ca fulgerul, se mui luptă încă mult, cum se apărá un leu in mijlocul unei potăi de o mie de lupi.... Brațul drept ii obosesce; el apucă buzduganul in mână stângă.... la urmă, într'un târziu, nu-l mai póte purtá, puterile ii secară; gardiștii năvălesc asupra lui, il dobóră la pământ; și așa—muri Biharț mórtea cea mai vitejască, ce s'a vedut in acele lupte.

Ca și Bibarț se apărară și ceialalți români, ținend piept o zi intrégă sub loviturile dușmanilor, doborînd și ei dintr'înșii mare număr; apoi, la căderea nopții, cădură și ei cu toții împrejurul sîntelor óse ale căpitanului lor, și făcură o adevărată movilă de trupuri omenesci.

*

Târziu, după mezul nopții, când Horea sosi la marginea unei movile, și simțise sub piciorul seu trup de om, el strigà:

— Ce-i acésta? Aci mi se pare, e șesul Blăjenilor, ce movilă pôte să fi crescut pe el în trei zile?

— Hore! — se auzi un graiu ca de om care móre;— Horea se oprì immărmurit, și ascultă.

— Hore! zise din nou graiul cel neînțeles, aci sunt trupurile nóstre dimpreună cu a căpitanului Bibarț....

— Cine ești tu? întreba Horea, cutremurat, — și — unde ești?

— Sunt aici, în vírvul movilei, rănit greu. Mor.... Episcopul Nichitici și cu doi protopopi ne au dus în cursă. Resbunare, Hore! resbunare să iei odată pentru sufletele nóstre.....

Horea își ié suflet; se urcă cu repejune pe cea mai scumpă movilă de pe pământul nostru, ca să redice pre acel nenorocit, și ajunge în vírvul ei.

Luna injumătățită resare, și țese peste tótă acéastă mărăță și cutremurătoare privesce un vél de tremurătoare raze.

Horea se plécă să redice pre rănit. Acesta ânsă nu mai e între cei ce suferă.

Horea redică pumnii înspre capul seu și strigă în cea mai zugrumătoare durere:

— Nebunul de mine! care m'am jucat de a lupta cu Mesterházy, și nu am stat să mor și eu alătura cu bietul Bibarț, și cu sermanii mei lănceri!.... Acel episcop, acel sirb, ucide Ardélul românilor! și tu, Kray, ca toți ceialalți ai voștri, ne ucideți chiar și prin curse?.... Ah! resbunare—ai cerut tu, sermane iobaj? O, da, și da, de o miie de ori da! Jur, să asvâr! tresnete de resbunare iu veci, în viața acésta, și în cealaltă! De mâna mea să nu pótă scăpá nici în coșurile pământului, nici în fundul iadului!....

Redicând aceste cuvinte, Horea pornesce înainte, cu inima sângerândă.

Sosind la Câmpeni, trimite pre Cristea și Petru Nicola la Albac, cu o poruncă tainică.

Apoi trimise porunca, acésta: — Să se stringă cer-
cul asupra inimei Câmpenilor.

Zorile se revarsă peste vârurile délurilor, apoi
se aşază peste costişe, pe urmă ajung şi pe şesurile
Câmpenilor.

O bubuitură de tun scutură nourii.

Horea stetù o clipită pe gânduri; apoi intrébă cu
repejune pre călăreţii prinşi in acea nópte:

— Câţi ştafetari aţi pornit voi din Câmpenl?

— Opt.

— A! patru au scăpat! s'a hotărit! lui Şultz ii
vin ajutore. Chemaţi inapoi pre tóte cetele aici pe
acéstă culme!

Cornurile, buciumele şi tulnicele incepură a re-
suná, dând semn de întórcere, şi tóte cetele se a-
dunará pe délul cel mare, imprejurul maimarilor.

Acum sosesc la Câmpeni Kray, Stoianici şi Dol-
cinengo cu cetele lor de pedestri şi călărime, şi
Ott cu tunurile; Schultz incede a resufla iarăşi fără
grije; iar Horea zice căpitanilor sei:

— Copii, şórele nostru s'a ascuns, dar numai
pentru acest an.

Apoi dá porunca aeésta:

— Cu óstea impěratéscă nu ne luptăm. Toţi să
vă întórceţi pe acasă.

Un sol sosì acuma la marginea taberei şi strigà:

— Câte trei sute de galbini impěratesci aceluia,
care va prinde pre Horea, ori pe vreun căpitan
de ai lui.

— Ce? strigară românii — trei sute, pe capul unui
craiu şi voivod? Ruşine! Vă dăm noi şase sute pen-
tru capul celui ce se va încercá să-i prindă. Aude,
măi cătană, şase sute!

Zicând aceste cuvinte, românii apucară pre ne-
ruşinatul sol, şi il trimisără cu respunsul lor, oprin-
du-i pe loc numai — capul. —

Horea redică stég alb, și grăi căpitanilor și cete-
lor adunate:

— Pentru acest an, lupta s'a închiet. Iubiții mei
căpitanii, dragii mei copii! unгурii și cu cancelarul
iarăși au înșelat pre împăratul. Dar eu mă duc la
scaunul împărațesc, și il voi lumină mai drept.

Acumă, mergeți sănătoși, fiecare la casa sa. Apoi
când va începe codrul a immugurii din nou, vă voi
chemă iarăși, dacă va trebui, și apoi - vom desrobii
tot némul. Mergeți fericiți, copii mei!

Zicând aceste, intră singur in codru.

Toți se luară după dinsul.

— Ce-i? ce vreți?

- Mergem cu tine.

— Ba, să vă plecați dinain'ea deregătoriilor im-
părațesci!

— Nu vrem!

— De când ați început a nu me ascultă? Vă po-
runcesc! Inapoi! Și apoi, la incolțirea codrului—
ne vom vedé.

La porunca hotărită a mai marelui, cetele își ple-
cară capul spre pământ, și se opriră pe loc.

Lacremile incepeau a curge pe fețele lor.

Deodată numai cei de aprópe se aruncă la picio-
rele lui Horea, sărutându-i genunchii, începând a
plânge și a se văietă cu amar, zicându-i:

— Cere-ți și tu iertare, și trăiesci!

El se uită la dinșii, zimbesce, apoi le poruncesce,
să-l lase mai degrabă, se depărtéză cu repejune, se
întorce încă odată, le face cel de pe urmă semn de
despărțire, și intră in desișul codrului. Védându-se
singur, fu cuprins de un adevărat dor de a mai ve-
dé încă odată pre scumpii sei frați de vitejie; se
sui intr'un vèrv de stâncă și se uită peste codru
drept pe culmile, pe cari ii lăsase. Acolo vèđu, cum

ei erau incungiurați de oștile împărătesci, și își puneau armele la piciorile comandanților.

La această privedește îi dădură și lui amare lacrimi; și de astă dată nu le mai opri. Aci eră și el numai om.....

Deodată numai zăresce, că un pâlc de husari se aleg, dau pintini cailor, și se pornesc în galop drept spre codrul, în care eră dinsul.

El șopti acuma în sine :

— Peste un cîas au ajuns p'aicia.

Și într'adevăr, husarii treceau chiar pe acele locuri. Acolo se ajunseră cu un român.

Horea îi privia de sus dintr'un cotlon al stîncei pîntre crengile stufoase ale stejărilor.

Husarii întrebă pre român :

— Ei, bădică pădurar, încotro a apucat ?

— Cine ? blăstămatul de Horea ?

— Da, bădișorule. El.

Horea cunoscù pe graiu, că acel român eră Cloșcă, și ascultă cu încordare, să vadă, ce le va spune ?

Dinsul răspuse :

— Horea e p'aicia.

— Il cauți și tu ?

— Da; îl caut. Trei sute de galbeni nu se găsesc în toate zilele. Iaca, a apucat pe acolo. Aidem, să-l ajungem.

Dinsul porni. Dar husarii erau călări; ieșiră înaintea lui, și se repeziră înspre locul arătat.

După ce se depărtară toți, Horea dedù un șuier păseresc. Cloșca înțelese, și se urcă și el în cotlonul stîncei.

— Doi husari ! șopti Cloșca.

- Să-i luăm la ochiu ! zise Horea.

În clipitele următoare două pocnituri resunară, și amândoi husarii cădură de pe cai.

Horea și cu Cloșca se scobórá, incalecă pe caii husarilor, și se pornesc în góna cea mare spre Albac.

Câțiva husari îi zăresc, îi cunosc;—o chiuitură de iad zgudue codrul; ei se ieu după dinșii ca o potaie de lupi, și se pierd prin desişele neștrăbătute, în vênătóre turbată.

*

Nu departe de Albac, pe o cóstă a Bihorului, po-hóiele au săpat o vágăună îngustă și adâncă. Pe creștetul cóstei, pe Vírvul-Vírvului se zăresce un turn de tumurugi, de cióte și bolovani.

Pe acea vágăună se urcă cu repejune doi bărbați cu o femeie și un copil. După dinșii vro douezeci de feciori albăceni.

La pólele muntelui alérgă după dinșii o cétă de husari, făcând o infricoșată vênătóre la viață și la mórte.

— L'am prins! — strigă husarii.

— Suntem perduți! — se vaietă Iliana.

— Suntem scăpați! — șoptesce Horea, și, dacă intră în vágăună, i-am potopit noi pre ei!

Horea cu ai lui iese pe creștetul Bihorului; pe Vírvul-Vírvului. Husarii descalecă, și intră în vágăună, zbierând.

— Stăi, căne!

— Iată-mă, stau. Poftim, suiți-vă la mine, dacă aveți inimă în voi!

Ca și când tunetul duruie din nour în nour. și zgudue pământul, cutremurând până la óse pre ori ce muritor, așa bubuitură scutură crierii orbilor vênători, și deodată le sări inima din loc.

Cei din frunte inghețară, vędënd ce se rostogolesce pe vágăună înjos drept asupra capului lor.

Un ingrozitor țipet de mórte spintecă aerul, și cei din urma lor numai ce zăriră, că cei dinainte

zboră în capul lor, pocuți de cătră un pohoiu de tumurugi de ciôte și bolovani.

O îngrozitoare amestecătură de durdnituri, pocnete și răcnete de morțe se ridică; și se face o neuzită învălmășală de ómeni, de tumurugi, ciôte, bolovani, de sânge și năsip; se ridică un turn de praț galbin; — iar sus, sus, pe creștetul Bihorului, pe Virvul-Vîrvului, pe marginea prăpăstii, se zărește un om cu pană albă, cădând în genunchi, stringând la pieptul seu o femeie și un copil, ridicând apoi brațele spre ceriu și se aud cuvintele rostite în tremur de fericire:

— Acésta e mâna lui dumnezeu!!....

XXIII. *Iuda.*

În pădurea Radacului este într'un loc o pesceră adâncă și întunecósă. Omenii îi zic „pescera dracului“ și se zice, că într'nsă ar fi locuit chiar dracul.

Pe ométul cel înghețat al Radacului urcă un cerșitor ținând de mână pre un altul, și după dinșii alți patru, și merg înainte, până la gura acelei pesceri.

— Intrați după mine, și tacă-vă gura, — le zice cel dinainte.

— Va tăcé, când va avé alt ceva de făcut, — răspunse unul; apoi intrară toți șase în coșul pescerii.

— Măi! asta parcă-i gura iadului, zice unul, — și par'că aici în iad e mai bine, decât sus în raiu, căci aici nu îngheți; mori mai călduț.

— Și nu de fóme, Nuțule, răspunse un alt graiu din peșteră, și adause:

— I-ai adus pe toți cinci?

— Ba í-au adus picióarele lor.

— Feciori! ce v'am făgăduit eu? întrébă' graiul cel de mainainte.

— Ne ai făgăduit, că ne vei învăță, cum să facem galbini.

— V'am făgăuit; ânsă voi ați stat cu mâinile în sin, și ați întârzieț. Și se scie, că dracul nu bate aurul când vrei tu, ci când vré el. Dar noi tot să încercăm. Vroiți?

— Decât să murim de fόμε, noi suntem gata— a mânca și pe dracul!

— Apoi scii, că chiar ați nimerit-o, să mâncați pe dracul. Căci cine vré ca dracul să-l invețe să facă aur, acela trebuie mai ântăi să facă o mare năzdrăvănie, care să placă dracului. Care ce ați fi gata să faceți?

— Eu aș aprinde casa fișpanului.

— Eu aș da foc la un oraș întreg.

— Eu aș aprinde casa împăratului.

— Eu aș zvîrli o pétră în capul lui Horea, căci el nea adus aceste zile pe capul nostru.

— Eu i-aș da în cap cu un topor.

— Eu l'aș legá, și l'aș da pe mâna lui Hollaky.

— Stați! tăceți cu toții. Tari voinici sunteți toți, și dacă n'ați întârzieț, póte veți poté invěță a face galbeni. Să vă spun dară: tocmai pe Horea este să-l prindă, dacă nu cumva l'au prins. Ei! dacă nu l'ar fi prins alții, pe potecele, pe cari le sciu eu, il vom prinde noi;—căci, óre ce minune este și acest om?

— Ce minune? Ia, un călău, care pre căți români chiar nu-ia resturnat în brațele morții?

— Haidem, să-l judecăm! apoi să-l prindem.

— Ba haidem, să-l prindem ântăi, și pe urmă să-l judecăm!

— Haidem! dar stați. Dacă vom face acéstă mare năzdrăvănie? apoi vom poté face galbeni?

— Veți poté. Fiecare din voi va sci meșteșugul de a face într'o clipită să aibă în palmă o sută de galbeni împărătesci!

— Câte o sută!

— Da. Pentru că să scii dracul nu e așá de

zgârcit, ca ómenii, Numai să-i faceți o năzdrăvănie bună, că vă dă și mii de galbini.

— Aidem!

Ieșind din pesceră, Ștefan Trif grăi bunilor sei făptași :

— Stați, măi. Iată, uitați-vă in gura acésta intunecată a pescerei dracului. Din intunericul ei iese o mare lumină. Na-vă arvună! Țineți palmele, să vedeți, ce iese din acel intunerec.

Toți cei șase spânzurați intind palmele mânei drepte. Trif le pune într'insele câte un ban. Ei le trag inapoi; se uită cu sete nebună, si strigă ca nebuni.

— Un galbên! Ura! dracul se ține de făgăduință!... Că dóră el nu e om!

— Ba, să sciți, că și ómenii trebuie câteodată să se țină de ce au juruit. Cum voi acuma, voi sunteți legați. Voi veți face o faptă mare, pre care nu o pot face șapte sute de husari! și alte șapte regimente de cătane! Numai să vreu eu să vă arăt culcușul leului in ascunsurile Scorăcetului.

— Arată-ni-l! Căci de acuma nu scapi tu de noi șase.....

După acéstă strălucită legătură, porniră toți șapte prin codrii Radacului.

*

Mare vânătoare s'a intins priu codrii Bihorului, o vânătoare împărătescă.

Hăițașii sunt șapte sute de husari secui sub ascultarea sub-colonelului Kray, iar vênatul e un apostol, un mântuitor, e Horea, dumnezeul celor apăsați.

Ștefan Trif și cu alți șase precupeți de sânge omenesc sunt câinii, căroră nu li se cuvine numele de om.

Acéstă vânătoare ține de zile și septămâni intregi.

— Hollaky? Nu se póte. Hollaky s'a făcut scrum. De l'aş sci viu, n'aş puté avé pacea somnului. De e viu Hollaky, nu mai ies eu cu pace din codrii Scorăcetului. Póte de aceea e atât de crâncenă pază.

Horea şede cu Ioan Cloşcă la foc în coliba cea părăsită, şi se uită spre piscul cel mai apropiat, când unul, când altul, cu rândul.

— Nu vëd nimic; zice Ioan, fiind rândul lui de a se uitá.

Li vine rândul lui Horea, Ioan se culcă jos, pe un pătul de găteje şi de frunze uscate, se invêlesce cu cojocul seu, şi, obosit de drum şi de necasuri, se adâncesce în un somn greu.

În acele zile, Stefan Trif se porni şi el în vână-tóre asupra lui Horea, şi umblá pândind pe tóte potecele cele mai ascunse.

Erá în luna Decemvre, ziua a zecea.

Subcolonelul Kray chemá la Câmpeni pre pădurariul Antonie Melzer, şi-i zise:

— Horea e în pădurile tale. Să aráţi căpitanilor mei, Ienei şi Vajda pe ce cărări să-l caute, căci ei ar rătăci prin ele ani întregi.

— Cetele armate nu pot să-l prindă, răspuse Melzer. Ansă eu îţi voi da un alt tertip pentru prinderea lor.

— Ce tertip?

Am eu un gornic, un puiu de venetic iudă, poreclit Trif, pentru infăţoşarea lui, acesta pórtă ură de mórte asupra lui Horea, pentru că în tinereţe Horea i-a luat pre alésa inimei lui. Acesta cred, că va căută a-şi recori focul inimei, prindënd pre duşmanul seu, după cum se laudá.

— Trimite-mi pre acel gornic.

— Înţeleg, colonelul meu.

*

Horea gândiá in gândul seu :

— Hollaky și cu Stefan Trif au să-mi facă cea mai mare pomână, când vor face vânătoare asupra capului meu, și când mă vor trimite din această strălucită viață in lumea păcii vecinice, in lumea morții. Ajută-le, Dómné ! indată ce voi apucá a vedé pânza cea albă pe piscul cel sciut...

El și cu Cloșca se încälzesc la focul unui brad mare scorburos, când sosesc patru pușcași.

— Bun găsit, voué doi vânători !

— Bun venit voué, alți patru vânători !

— Gerul acesta e al dracului.

— Focul acesta e al lui Dumnezeu ; veniți, și vă încälđiți la dinsul.

— Mulțámim voué, ómeni buni.

Doi gornici se așază de amândóue laturile lângá Horea, și doi asemenea lângá Cloșca.

— Ce mai veste prin lume ?

— Ia, trebuie să adunám vânat pentru domni.

— Râbdare numai, să vie ziua cea bună, căci atunci vom curáți noi și locurile aceste.

— Eu râbdare ? dar nu mai am râbdare.

— De ce ?

— De ce ? Pentru că tu ești —

— Ei ? cine sunt ?

— Ești Horea !

— Și tu samini cu Trif, cu Stefan Trif.

— Samân cu mine.

Zicând așa, Stefan Trif apucá pre Horea de brațul drept cu tótá puterea. Deodatá cu el, Nuțu Mătieș il apucá de cel stâng ; in aceeași clipită Ioan Mătieș și cu Gheorghe Mătieș apucară pre Cloșca.

Horea auđind numele de Trif, cu iuțala fulgerului înțelese, că e perdut, și că cărțile ce avea in sin puteau să arunce o neașteptată lumină ori umbră asu-

pra împăratului. De aceea se îngrijî mai ântăi de a arde acele cărți. Drept aceea își resucî brațul din mânilor lui Stefan Trif, scóse cu negândită repejune tencul de cărți din sin, și le aruncă drept in mijlocul celor mai mari flacări. Apoi el singur intinse cu mândrie lui Trif brațul, ca să-l lege, dacă are a-césta in gând.

Acum sosesc doi frați Negulesci, și cu George Nicula, și cei doi căpitani sunt legați in lanțuri.

Cloșca strigă acuma :

— Ascultă-mă, Trifule, dacă îți bați capul pentru bani, lasă pre Horea macar, și-ți iè casa mea din Cărpiniș, cu tóte pământurile.

— Nu-mi trebuie casa ta ! respunse Trif.

— Iubite Ioane, zise Horea, tu la tine nu gândesci, numai la mine. Dar lui Trif sciu eu, că îi sete de sângele meu.

— Scii, pentru ce, crăișorule, zise Trif, „Horea“, „Făt Frumos“, „Anger horitor“, și proroc cu sabie !“

— Mai zi și Logodnicul Ilinei ! respunse Horea. „Mirele Ilinei ! sotul iubit al Ilinei“ ! Căci prin veninul teu imi imulțești negrăita mea fericire.

Pe când acești diavoli legau pre Horea, le veni mirare, vedënd că el nu se luptă cu dinșii, și își țineă ochii țintă pe délul cel dinspre apusul sórelui.

Deodată, ochii lui se redică spre ceriu, strălucind in raze de fericire.

De pe piscul sciut, Ilina și cu Luca îi făceau semne de bucurie cu o pânză albă.

Negrii precupeți, vedënd pe fața lui zimbet de fericire, gândeau in sufletul lor :

— Horea a innebunit.

Convoiul pornesce.

Trif nu-și póte astêmpără fericirea, și zice lui Horea :

— Pentru douezeci de ani de munci de iad, trebui să-ți respălătesc odată.

— Și eu îți prorocesc, că bucuria ta în otravă se va preface, și vei muri înecat de ea, ca Iuda care s'a spânzurat.

Acum sosesc la o poiată de oi, intră într'insa; Negoescii plécă să cheme patrucele de secui. Curenđ apoi sosesc locotenenții Ieney și Vajda, cu huseărime, prind verigi cu lanțuri grele la gâtul celor prinși, la brațe și la glezne, — și pornesc cu dinșii. peste câteva zile ajung în Cetatea-Albă.

Acolo, îi închiseră în cele mai adânci cămăruțe, de temniță; pre Cloșca sub chipul de aramă al unui împărat, în partea cetății dinspre mézăzi, pre Horea sub pórta cea nouă a cetății, dinspre mézănópte.

XXIV. Horea încoronat.

Atât de mare erá gróza în nemeși că iobajii nu vor fi cređend prinderea capului lor, că se rugară de nenumărate ori la comisarii împărătesci să-i pórte printre iobaji așa prinși, ca să cređă ioți.

O poteră unгурescă pornesc delă Cetatea-Albă, și umblă colindând din sat în sat două septămâni.

În fiecare sat se adună unгурii la o mare comedie, la o mare bucurie.

Se spunea din gură 'n gură, să vie, să vadă pre „împăratul și pre adiutantul lui.”

Nemeșii strigau dedeparte :

— Iată, măi, cum îi strălucesc împăratului corona de aur pe cap!

Și se adunau cu toții împrejurul unei căruțe.

Acolo, ce privelisce li se arată?

Doi ómeni îmbrăcați în sumane negre, cu flori și găitane vinete, și cu cióreci de lână, cu cușme negre de miel cu ciucuri de fir.

Stefan Trif merge alătura cu acea căruță.

Unul are pe cap deasupra o corónă de hârtie poleită cu galbên. Pe ea scris cuvintele latinesci :

— Cred eu acumă, că nu se va mai indoí.— Ce nu pot face cuvintele, vor face semnele săpate în aur.

Horea și Cloșca șed în Cetatea-Albă prinși, în cătuși cu gâtul cu brațele și gleznela. De cătuși sunt legate lanțuri grele, prinse în bolovanii zidurilor.

Dragoni înarmați până în dinți stau cu dinșii, și nu-i lasă din vedere o clipă macar.

Așa trec zile după zile, zile după zile, în chinuri, ca nesce lungi și fiorose vécuri.

Horea se uită pe ferestruica închisorii sale afară, ca de atâtea ori, și numără:

— Asta-i ziua a șase-zeci și doua, începătoare de o nouă septămână. Dumnezeu: pune odată capăt acestui iad de viață, lasă-me, să ies dintr'însa, macar și prin colții înfricoșatei rôte! căci mult mai înfricoșate roți îmi sunt aceste nenumărate zile, fiecare cât un véc nemésurat. Apără, dumnezeule, pre scumpii mei fii, și pe pré iubita mea Ilină, nenorocita lor mamă. Când i-aș sci linisciți în pacinica lume a morții macar, și când aș puté crede, că și sermanul Ardél, sfânta țară a némului meu, ar resuflă nezugrumată, - aș murí vesel, ba, aș fi bucuros a suferí chiar înfricoșata pedépsă a vieței!.....

— Dar ce véd? cine e acel om zmîntit? A! e nenorocitul de Stefan Trif! Ce strigă el? „Iuda“, că el e Iuda, care m'a vândut lui Kray și lui Hollaky.

Ce mai strigă el?—Horea ascultă, cum urmă nenorocitul Stefan:

— Fugi deaci, afurisit deget negru, nu tot arătă spre pieptul meu, că ține un suflet de Iudă,—care a vândut pre Horea! Tu, ochiu mare al lui Dumnezeu! nu te tot uita drept la mine. Căutătura ta e săgétă de foc; ea-mi înțapă cugetul; și nu mă lasă să gust și eu ca toți muritorii, dulcea pace a adormirii. Fugi, deget blăstămat! nu mă tot arătă; zboră de acolo crâncen ochiu al lui Dumnezeu, nu

sta tot pironit țintă în ochii mei! țintă în sufletul meu....

În marele suflet al lui Horea incolți atâtă o adâncă milă pentru sorta perdutoșului Ștefan, apoi, vederea acestui tovarăș de copilărie îi deșteptă timpurile senine ale tinereții celei înflorite și luminoșe, cum totdeauna trăiau în adâncul amintirii sufletului seu; și el șopti în sine:

— Voi, dulci zile ale tinereții, pline de flori și de raze de soare, din luminosul ceriu al sfintei iubiri, — ce raiu alcătuiți în sufletul omului! călduroșă lui îmbrățișare ne face să simțim vécuri de îndumnezeitoare desfătări, chiar printre fioroșele suflări ale furtunilor sortii.

Luminați-mi, mai luminați-mi odată în această adâncă înnourare a vieții mele. Vederea plângeróșei înnoptări, ce cuprinse pre acest jalnic și pocăit prigonitor al meu, imi deșteptă din adâncul depărtătelor mele amintiri de tinerețe o poveste îmbrăcată în blânde raze de lună și de stele, un raiu îndumnezeitor. Imi vine, ca și cum printre negurile urșitei mele aș vedé o duminică luminóșă cu blânde umbrișuri; pe o cărare zăresc un feciorăș trist, vișător, — apoi zăresc o copilă, ba nu, nu e o copilă, e o zburătoare zână, zina Albacului, zina Bihorului, fața ei e îmbrăcată în julj de lacrimi, ochii ei se îndreptă rugători către ochii necunoscutului. Acesta o întrébă, ce nouri o umbresc cu haina durerii? Tatăl ei a făgăduit-o unui neom. Cui? întunecatului logofeșel Ștefan! Ea-l rógă să o apere. El îi făgăduesce. Ea nu póte să credă; el îi jură închinare și credință. Printre lacrimile ei zăresce o rază de ângeréscă mulțămire. El se simte redicat în nouri.

— Și acel om cu ceriul în brațele sale eram eu. — Dar ce-i asta?

O apăsare neînțelésă îi cuprinse tot trupul, și el

— Dați iertare celor vinovați. Mie nu-mi trebuie iertarea vóstră. De n'ași muri eu, pentru mine mai reu ar fi.

Călăul Grancia Rokoczy, așteptá la rótă.

Antái scápară de acéstă viață pre bietul Cloșca— Horea privi neclintit, stând falnic și mândru, ca și când tot ar fi fost de oțel, uitându-se la cei doué mii și cincisute de români aduși acolo ca marturi.

Preotul Nicolae Raț il țineá cu capul pe pieptul seu, și, in taină, ii dete o sărutare, șoptindu-i!

— Prin mine iți dá acéstă sărutare intreg némul românesc din țara Ardélului.

Horea o primí cu o sfântă insuflețire, își redicá fruntea, și grăi:

— De acumia mor vesel și mândru. Dumnezeuul oreptății nu a murit. Eu mor cu credința, că urmașii noștri vor vedé ziua desrobirii, pentru că sângele apă nu se face!

Tobele incepurá a duruí in zgomot diavolesc.

Călăul se pregătiá, să lovescă pre Horea, și in acea clipită Hollaky făcú semn, să-l chinuiască mai mult. Comandirul impărătesc făcú semn, să nu-l chinuiască de loc. Călăul erá ascultător de comandir, și deci chiar d'intăi ii dedú lui Horea lovitura de milă, prin care deodată il scóse din acéstă lume. Sfântul lui suflet erá redicat in ceriu.

Lui Hollaky ii vení ca o turbare, și el redicá sudálmi asupra călăului, întrebându-l:

— Cine-ți a zis, să-i dai deodată lovitura de milă?

— Comandirul meu! respunse călăul.

— Dar ce-i? strigá comandirul, cine ești tu de cutezi a te amestecá așa?

— Eu? sunt Hollaky comisariul nemeșimii.

— Dragoni! strigá comandirul impărătesc, luați-il între săbiile vóstre; și să-l duceți la inchisóre! —

Dragonii îl duseră. Lui Hollaky i-se intunecă lumea dinaintea ochilor; și'l cuprinse noaptea morții.

Cei de față și au șters lacrimile, ș'au nădușit sus-pinele, ș'au apăsat clocotirea turbării, și au pornit muți, gândind numai fie-care în gândul său:

— Dă-ne, domne, putere de așteptare, și zile de dreptă izbândire!...

Inima lui Horea o ingropară în locul morții sale în Podeiu. De atunci acela e loc sfânt pentru toți românii.

La porța orașului Sibiu oamenii trecători numai ce văd într'o demință, că nesce țigani se suie cu o scară sus, bat un cuiu mare, atârnă de el o parte dintr'un trup omenesc, și un solgăbireu ungur strigă:

— Trupul blăstămatului de Horea!

La Cluj tot așa cutremurătoare privesc cu trupul lui Cloșca, la Deva cu trupul lui Crișanu.

Intr'o dimiună, nesce copii din Albac alergă prin sat, strigând, că în capul satului este o prăjină naltă bătută în pământ, și sus în virvul ei un cap de om!

Albăcenii ies, și văd cu gróză și negrăită amărăciune capul lui Vasile Nicola, ce-i ziseseră Horea.

Tot așa privesc au făcut solgăbiraiile unguresci Cărpinișenilor cu capul lui Cloșca, și cu capul lui Crișanu.

Albăcenii, Cărpinișenii, și toți ceilalți români își făcură cruce, și își nădușiră clocotul de turbare în fundul sufletului.....

Dar umbra lui Horea umblă pe deasupra sufletului lor, și îi întăresce.

**

Noaptea cuprinse cetatea Vienei sub împăciuitoarul său învăliș; și toți muritorii cei mai neinnălțați se repausau în brațele somnului celor drepți; — numai unul din muritorii cei mai innălțați și mai puternici, nu-și pôte găsi somnul, blândul și molcomitor al sufletului. El șoptia în sine:

— Așa dară negre uneltiri și diavolesci ponegriri

au fost pârele aduse de cătră unguri asupra capului lui Horea, cum celelalte invinuiți, așa și povestea cu bănuții. Dumnezeu! și tu, umbră mâniósă a lui Horea, iertați-me pre mine, căci eu nu puteam pătrunde atunci acele țeseturi ale lui Satana. Turbații uneltilor sunt pedepsiți; chiar Csáky Iános, capul nemșilor resculați, geme azvirlit pe drumurile pribegiei. Ce pot să fac mai mult?....

Sudori ferbinți curgeau pe fața turburatului om, — și somnul nu-i sosi. Vederea păreților chiar il spăriá. El stringe candela de pe masa sa, ca să nu vadă nimica. Deodată ánsă țipă infiorat, și se dá să fugă, dar picioarele ii stau ca țintuite pe loc. O lumină roșie umpluse in acea clipită tótă camera sa, și in fundul acestei lumini ca într'o depártare uriașe, se redică incet incet o vedenie infiorátore, un om imbrăcat in haine de căpitan de călárași, ánsă, o, gróză! pieptul lui e tăiet in dóue, din tăietură curge sângele șiroiu, și acopere totul imprejurul lui.

Infioratul turburat țipă:

— Hore! o! capul meu! ce să fac? Iartă-me! du-te inapoi in adâncul teu culcuș. Toți ponegritorii tei sunt pedepsiți! Ce mai vrei? spune.

Acuma i se părú, că chipul lui Horea arată cu degetul mânei drepte spre resărit. Deci grăi din nou:

— Unde arăți tu? A! spre iobajii tei! Înțeleg. Da, ai dreptate, sermane mucenic; și iată că eu îți fágăduiesc, că ii voiu desrobí. Ești mulțumit?

De odată se făcú intunec imprejur; cutremuraturul împérat cădú pe așternutul seu, blânda mână a somnului ii inchise pléópele, și-l legână in un repaus, care demult nu-l indulcise.

Adóuazi după acea fiorósă nópte, Iosif scrise cu grăbire o mare patentă împératéscă, hotărând printr'insa:

— Dau tuturor iobajilor din Ardél și din țara un-

gurască ca dreptățile, ce ei avuseră dela însuși Lamafire, și pentru a căroră redobândire se luptase Horea*).

Prin această, Iusif împărat redică pentru mărêța umbră a acestui mântuitor cel mai sfânt altar in inimile tuturor filor nêmului românesc.

*

De atunci trecură nu mai puțin decât o intrégă sută de ani; — și in inimile urmașilor lor, in inimile nôstre, cari toți ne am bucurat de ródele vieței și a morții lui Horea, totdeuna viie luminéză sfânta aducere aminte despre acest mare căpitan și sfânt desrobitor al unui întreg nêm—prin însuși sângele lui.

Pre orbii lui vëndători i-a ajuns curând stânga sortii, stânga dreptății, cum ii ajunge pre toți vëndătorii ca dinșii: însuși cumpărătorii le au luat apoi prețul sângelui vëndut, pământurile, ce ei tigaseră pe acea intunecată cale; încât ei remară pe drumuri, și arătați cu degetul de cătră lume.

Chiar și lor li se deșteptă odată cugetul, și ei se băteau cu pumnii in cap, judecându-se pre sine însuși și osîndindu-se cu aceste cuvinte:

— „Așá ni se cuvine, ticăloșilor de noi, pentru că am vëndut sângele nostru cătră nemeși tirani, între zmeii intrînșii! cum n'am lăsat noi pre Horea, să-i facă tot mac!“

Diuaintea mărêței umbre a lui Horea ânsă, și astăzi se inchină chiar și dușmanii lui, când încep a se lumina drept;**) și de atunci toți mântuitorii nêmurilor robite se uită la mărêța umbră a lui, se învață dela faptele lui, se insuflețesc dela mórtea lui, se hotăresc ca și dinsul, mor ca și el, și sunt măriți și resbunați ca și el.....

Acésta este cea mai dréptă jertfă adusă pe altariul inchinării lui Horea.

*) v. Nic. Densușianu. Rev. I. Horea, pag. 495. **) Loc. cit. p. 454.